

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

Politický a společenský vývoj Nelahozevsí v letech 1918–1938

Bakalářská práce

Autor:	Tereza Najmanová
Studijní program:	B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Historie se zaměřením na vzdělávání Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce:	PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.
Oponent práce:	Mgr. Milan Sovilj, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Tereza Najmanová
Studium:	P16P0089
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Politický a společenský vývoj Nelahozevsí v letech 1918 - 1938
Název bakalářské práce AJ:	Political and social development of Nelahozeves in 1918-1938

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Předložená bakalářská práce se zabývá politickým, ale současně i společenským vývojem Nelahozevsí v období mezi dvěma světovými válkami. Důraz je kladen především na politický vývoj obce, a to na obecní volby, ale také na volby do poslanecké sněmovny v Nelahozevsí. Není opomíjen ani společenský a kulturní vývoj obyvatel. Práce využívá dostupné archivní prameny z archivních fondů SOka na Mělníku.

Státní Okresní archiv Mělník: Kronika Nelahozevsí. CABADA, Ladislav, Český stranický systém 1890 -1939, Plzeň 2000. SCHELLE, Karel, Dějiny veřejné správy, Praha 2016. TEJNICKÁ, Alena, TEJNICKÝ, Bohumír, Nelahozeves 2006.

Garantující pracoviště:	Historický ústav, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Milan Sovilj, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	13.11.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové 1.6. 2020

Tereza Najmanová

Poděkování

Děkuji PhDr. Tomáši Hradeckému, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi při zpracování práce poskytl. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu, které se mi od ní dostávalo při jejím psaní.

Anotace

NAJMANOVÁ, Tereza. *Politický a společenský vývoj Nelahozevsi v letech 1918–1938*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, 72 s.

Bakalářská práce.

Předložená bakalářská práce se zabývá politickým, ale současně i společenským vývojem Nelahozevsi v období mezi dvěma světovými válkami. Důraz je kladen především na politický vývoj obce, a to na obecní volby, ale také na volby do poslanecké sněmovny v Nelahozevsi. Není opomíjen ani společenský a kulturní vývoj obyvatel. Práce využívá dostupné archivní prameny z archivních fondů SOka na Mělníku.

Klíčová slova: Nelahozeves, politický, hospodářský, kulturní život, volby

Annotation

NAJMANOVÁ, Tereza. *Political and social development of Nelahozeves in 1918-1938*.
Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020., 72 pp.

Bachelor Degree Thesis.

The presented bachelor thesis deals with the political, but also social development of Nelahozeves in the period between the two world wars. Emphasis is placed primarily on the political development of the municipality, namely the municipal elections, but also the elections to the Chamber of Deputies in Nelahozeves. The social and cultural development of the population is not neglected either. The thesis uses available archival sources from the archives of SOka in Mělník.

Keywords: Nelahozeves, political, economic, cultural life, election

Obsah

1. Československá republika, její politický systém a veřejná správa.....	12
1.1 Okolnosti vzniku Československa	12
1.2 Politický a volební systém první republiky	13
1.3 Parlamentní volby v první republice	15
1.4 Agrární strana a její postavení v politickém systému první republiky.....	17
1.5. Vývoj veřejné správy za první republiky	20
2. Stručná historie Nelahozevsi do roku 1918.....	24
2.1 Historie obce od nejstarší zmínky o obci do konce 18. století.....	24
2.2 Nelahozeves v 19. století a na počátku 20.století.....	29
3. Politický život obce v letech 1918–1938	35
4. Hospodářský, společenský a kulturní život obce Nelahozeves v letech 1918–1938	
45	
4.1 Hospodářský život.....	45
4.2. Kultura, sport a společenský život v obci Nelahozeves v letech 1918–1938	48
4.3. Škola v Nelahozevsi v letech 1918–1938	54
Závěr.....	59
Seznam použitých zdrojů.....	62
Seznam použité literatury	62
Přílohy	66

Úvod

Dlouhodobě se zajímám o období první Československé republiky a zároveň jsem se vždy chtěla více dozvědět o historii své rodné obce. Rozhodla jsem se oboje proto skloubit ve své bakalářské práci, která se věnuje dějinám středočeské obce Nelahozeves v letech 1918–1938.

Práce obsahuje čtyři kapitoly, přičemž kapitoly 1, 2 a 4 jsou dále rozděleny do několika podkapitol.

V první kapitole je popsán stručně vznik samostatného Československa a politický systém první republiky. Pozornost je dále věnována politickým stranám a jejich roli v této době. V závěru kapitoly je charakterizována veřejná správa a její vývoj. Při psaní této kapitoly bylo vycházeno především z prací Evy Broklové,¹ Zdeňky Hledíkové, Jana Janáka a Jana Dobeše,² Antonína Klimka³ a Karla Schelleho.⁴

Druhá kapitola stručně shrnuje dějiny obce od první zmínky o obci v roce 1352 do roku 1918. Je rozdělena do dvou podkapitol. V první podkapitole, ve které jsou vylíčeny dějiny Nelahozevsi do konce 18. století, je pozornost zaměřena především na šlechtické majitele panství Nelahozeves – pány Gryspeky z Gryspachu a Lobkovic. Jsou zde vylíčeny jejich aktivity, zejména vybudování renesančního zámku.

Druhá podkapitola pak popisuje nástup moderní doby, se kterým jsou v obci spojeny jednak stavba železnice v letech 1845–51, jednak konec patrimoniální správy a její nahrazení samosprávným systémem. Stručně je zde vylíčeno také dětství nejslavnějšího zdejšího rodáka Antonína Dvořáka, který se v obci narodil v roce 1841 a žil zde do roku 1853. Zdrojem informací byly při psaní této kapitoly zejména knihy Rudolfa Anděla a kol.,⁵ Klause Dögeho,⁶ Romy Griessenbeck von Griessenbach,⁷

---

¹ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha 1992.

² Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007.

³ Antonín KLIMEK, *Strana a stranictví v meziválečném Československu*, in: Společnost v přerodu. Češi ve 20. století, Praha 2000.

⁴ Karel SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948*, Praha 2002.

⁵ Rudolf ANDĚL, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III.*, Praha 1984.

⁶ Klaus, DÖGE, *Antonín Dvořák. Život – dílo – dokumenty*, Praha 2013.

⁷ Roma GRIESENBECK VON GRIESENBACH, *Florián Griespek z Gryspachu na Kaceřově: Ve službách koruny české*, Plzeň 2013.

Augusta Sedláčka,⁸ Pavla Schreiera⁹ a Aleny Tejnické a Bohumíra Tejnického.¹⁰ Dále byly využity i prameny uložené ve Státním okresním archivu Mělník – Nelahozeves: obecní kronika¹¹ a Kniha pamětní od roku 1900–1931.¹²

Vzhledem k tomu, že ostatní archiválie z fondu Archivu obce Nelahozeves jsou zpracovávány a nejsou pro badatele dostupné, byla stěžejním pramenem při vypracování práce obecní kronika. Počátky obecní kroniky jsou spojeny s oslavou šedesátých narozenin Antonína Dvořáka. V souvislosti s těmito oslavami věnoval obci v roce 1901 Mojmír Urbánek, syn českého knihkupce a nakladatele Františka Augustina Urbánka, pamětní knihu, která měla původně sloužit pouze k příležitostným zápisům nejvýznamnějších událostí v životě obce. O několik let později, v roce 1904 se díky faráři Adolfu Perglovi změnila v obecní kroniku. V jejím psaní se do roku 1928 vystřídali místní faráři Václav Kindl, Josef Krofta a František Kramota, který se v obci výrazně politicky angažoval za lidovou stranu. Za jejich kronikářského působení jsou v kronice vždy popsány nejdůležitější události daného roku, podrobně pak jednotlivé četné volby – obecní, do obou komor Národního shromáždění a od roku 1928 také volby do zemského a okresního zastupitelstva. V roce 1929 se psaní kroniky ujal řídící učitel Jaroslav Kolář. Kolář se stal po svém příchodu do Nelahozevsi jednou z hlavních postav sociální demokracie v obci. Za jeho vedení se podoba kroniky poněkud změnila. Kronikář věnoval velkou pozornost líčení různých aktivit, které v obci proběhly, zejména pravidelně podrobně popisoval oslavy narozenin prezidenta republiky, vzpomínkové akce v předvečer upálení mistra Jana Husa a oslavy vzniku Československé republiky. Také se více než předchozí kronikáři zmiňoval o dění v místní škole. Po odchodu do výslužby se Jaroslav Kolář vzdal vedení kroniky a dalším nelahozeveským kronikářem byl od roku 1933 jeho nástupce, řídící učitel Josef Molík. Za jeho působení se v kronice, kromě zápisu důležitých událostí, průběhu voleb a popisu kulturního dění v obci, objevuje poprvé pravidelná charakteristika počasí, včetně přesného množství spadu vodních srážek v průběhu roku. Dále kronikář na rozdíl od svých předchůdců uvádí v každém roce

---

⁸ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, Díl VIII, Praha 1996.

⁹ Pavel SCHREIER, *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.

¹⁰ Alena TEJNICKÁ – Bohumír TEJNICKÝ, *Nelahozeves*, Nelahozeves 2006.

¹¹ Státní okresní archiv Mělník (dále SOKA Mělník), fond (dále f.) Archiv obce Nelahozeves, kronika 1901–1970 (dále AON, 1901–1970), neuspořádaný fond (dále neusp. f.).

¹² Státní okresní archiv Mělník (dále SOKA Mělník), fond (dále f.) Farní úřad Nelahozeves, kronika 1900–1932 (dále FÚN, 1900–1932), neuspořádaný fond (dále neusp. f.).

průměrnou sklizeň a cenu zemědělských plodin a také cenu za jeden kilogram živé váhy u dobytka.

Kniha pamětní od roku 1901–1931 je kronikou farní obce Nelahozeves, kterou psal od roku 1900 již zmíněný Adolf Pergl, tehdejší duchovní správce farnosti. V roce 1910 ho nahradil nový farář Václav Kindl. Ten si v kronice stěžuje na špatnou návštěvnost bohoslužeb a silný vliv sociální demokracie v obci, který spojuje s protináboženskou agitací. Již v roce 1912 ho nahradil při psaní kroniky nový farář Josef Krofta. Od roku 1922 až do roku 1931 pak psal farní kroniku další nelahozeveský farář František Kramota. Protože všichni výše zmínění faráři byli viz charakteristika obecní kroniky také kronikáři obce, často se údaje farní kroniky opakují v kronice obce, i když ve farní kronice je pochopitelně věnována větší pozornost církevním záležitostem.

Statistické údaje týkající se počtu domů a obyvatel byly čerpány z Retrospektivního lexikonu obcí Středočeského kraje¹³ a z Historického lexikonu obcí České republiky.¹⁴

Vlastní jádro práce představuje třetí a čtvrtá kapitola, které se zabývají politickým, hospodářským a kulturním životem Nelahozevsi v období první republiky, tedy v letech 1918–1938.

Třetí kapitola popisuje nejdůležitější události, které ve sledovaném období ovlivňovaly život obce i zdejších občanů – pozemkovou reformu, problémy s výstavbou druhé železniční koleje, elektrifikaci obce. Je zde vyličen průběh a výsledky voleb do všech stupňů samosprávy. Tyto výsledky jsou pak srovnávány s výsledky celostátními. Závěr kapitoly se věnuje podzimním měsícům roku 1938, kdy se „velké dějiny“ projeví i v životě této malé obce. Při psaní této části práce byly využívány především výše charakterizované obecní a farní kroniky. Při srovnávání volebních výsledků bylo čerpáno zejména z knih Antonína Klimka¹⁵ a Věry Olivové.¹⁶

---

¹³ Český statistický úřad [online]. [cit. 2020-06-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/czu/czso/retrospektivni-lexikon-obci-stredoceskeho-kraje-1869-az-2001-n-cinogjxe162>

¹⁴ Jiřina RŮŽIČKOVÁ – Josef ŠKRABAL a kol., *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*, Praha 2006.

¹⁵ Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země koruny české XIII.*, Praha 2000.

¹⁶ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.

Závěrečná kapitola práce je rozdělena do tří podkapitol, které se zaměřují na popis hospodářského, kulturního a sportovního života obce. Jedna z podkapitol je věnována rovněž nelahozeveské obecné škole.

V rámci popisu hospodářského života je charakterizována velikost obce, její rychlý růst, socio-profesní složení obyvatel a nejvýznamnější podniky, které v této době v Nelahozevsi existovaly. Důležitým zdrojem informací zde byl Adresář republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství z roku 1931.¹⁷

V podkapitole věnované kulturnímu, společenskému a sportovnímu životu jsou charakterizovány místní spolky, které tento život významně ovlivňovaly. Dále jsou zde popsány oslavy významných svátků, spojených s novou ideologií samostatného státu. Vylíčen je zde také počátek organizovaného sportu v obci – vznik a činnost fotbalového oddílu Viktoria Nelahozeves. Zde byla zásadním zdrojem informací publikace Jiřího Rouse,¹⁸ zpracovaná pro interní potřeby místního fotbalového klubu.

Závěrečná podkapitola je zaměřena na podobu a fungování místní obecné školy v daném období. Při psaní této podkapitoly bylo vycházeno především ze školní kroniky,¹⁹ která byla založena v roce 1895. Zajímavý je důvod, proč vznikla. Školní inspekce shledala dosavadní pamětní knihu za nevyhovující.

---

¹⁷ Rudolf MOSSE, *Adresář republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. 1931 – svazek II. Země Moravskoslezská, Slovensko, Podkarpatská Rus*, Praha 1931.

¹⁸ Jiří ROUS, *Výročí založení SK Viktoria Nelahozeves 1921–2001*.

¹⁹ Státní okresní archiv Mělník (dále SOkA Mělník), fond (dále f.) Základní škola Nelahozeves, okres Mělník, kronika 1894–1945 (dále ZŠN, okres Mělník, 1894–1945), částečně uspořádaný fond (dále část. usp. f.).

1. Československá republika, její politický systém a veřejná správa

1.1 Okolnosti vzniku Československa

Vznik novodobého státu Čechů a Slováků dovolilo respektování demokratického principu v poválečné Evropě. Vnitropoliticky pak umožnila demokratická forma vlády zákonným způsobem rovné možnosti veškerým sociálním třídám a vrstvám, národům i národnostem ve státě. Již v průběhu válečného období si přitom autoři koncepce československého státu uvědomovali, že státní forma bude záviset na tom, který ze spojenců bude u kolébky nového státu. Idea vytvoření československého státu se zakládala na Masarykově víře v přirozené právo, přičemž postupně ovlivnila i mladé Slováky, kteří byli sdruženi okolo časopisu Hlas.²⁰

Je třeba zdůraznit, že během války, a to hlavně na jejím počátku, se snahy politiků v cizině, které směřovaly ke vzniku samostatného státu, nesetkaly s příliš příznivým přijetím ze strany českého národa. Většina obyvatel se zasazovala spíše o zachování monarchie. Teprve nekonečné boje a zhoršující se sociální situace přispěly k proměně myšlení společnosti a na podzim roku 1917 se zahraniční odboj konečně začal těšit i podpoře českých politiků doma. V lednu 1918 se konalo Tříkrálové zasedání všech říšských poslanců z českého sněmu v Praze. Zde vznikla jejich společnou činností Tříkrálová deklarace.²¹

Území nově vzniklého státu však obývalo hned několik národů, které reflektovaly jeho vznik odlišným způsobem. Češi a Slováci se k němu stavěli kladně, ale německý národ jej nejprve odmítal, aby se s ním posléze smířil. Ve třicátých letech však sehrál právě on klíčovou roli při rozvratu první republiky. Již v létě roku 1918 byla vyhlášena exilová československá prozatímní vláda v čele s Tomášem Garriguem Masarykem. Na jednáních, která se odehrávala mezi 28. – 31. říjnem 1918 v Ženevě mezi představiteli exilu v čele s Edvardem Benešem a delegáty z českých zemí, které vedl Karel Kramář, bylo ustanoveno, že nový stát bude republikou. Prezidentem měl být Tomáš Garrigue Masaryk a předsedou vlády Karel Kramář. Již samotný zrod Československa byl

---

²⁰ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha 1992, s. 13–17.

²¹ František KLÁTIL, *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*, Praha 1992, s. 116.

paradoxní, protože Češi nabyli svůj stát díky rozdělení Evropy na vítěze a poražené. Přitom byli vítězi v poražené monarchii. Další paradox představovala skutečnost, že na straně poražených většina českých vojáků bojovala.²²

Když se Masaryk navrátil již jako prezident nově vzniklého státu v prosinci 1918 do Československa, existovala už také vláda, která v časech jeho nepřítomnosti zastala rovněž jeho funkci. Tuto vládu odsouhlasilo po volbě prezidenta Národní shromáždění. Sestávala z bezpartijních reprezentantů, jimiž byli třeba Edvard Beneš nebo Milan Rastislav Štefánik, dále ze zástupců stranicky nedělených Slováků, národních demokratů, sociálních demokratů, československých socialistů, agrárníků a byl v ní zastoupen i jeden lidovec. Na vládě se podílelo všech pět stran, a proto se lze v odborné literatuře setkat s pojmem všenárodní koalice.²³

Prezident T. G. Masaryk upřednostňoval složení vlády z úředníků a odborníků. Proto vážně přemýšlel o reformě politického systému, kdy měla být parlamentní demokracie transformována na prezidentský nebo smíšený systém, v němž by prezidentovi připadla pravomoc vybrat alespoň část ministrů. Na této vizi se s Masarykem neshodli především představitelé koaličních vládních stran, pro něž byla naopak úřednická vláda projevem krize. Současně samozřejmě nechtěli přijít o své ministerské pozice.²⁴

1.2 Politický a volební systém první republiky

Optikou politické vědy je meziválečný československý systém viděn jako extrémně multipartistický. Dominantní stranicko-politickou soustavou se hned na počátku existence Československa stal český stranický systém. S ohledem na politické ideologie bylo v českém stranickém prostředí možné rozlišit konzervativní strany (staročesi, katolické strany), liberální (Národní strana svobodomyslná, Švehlovi agrárníci) a socialistické (sociální demokracie, národní socialisté). Během let 1918–1919 se takřka všechny nejdůležitější české politické strany přejmenovaly na „československé“, ale jejich politika – výjimkou byla snad pouze republikánská (agrární)

---

²² Ivan ŠEDIVÝ, *Vznik Československa. Možné roviny pohledu*, in: Československo 1918–1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998, edd., J. Harna, J. Voráček, E. Valenta, Praha 1999, s. 510.

²³ Antonín KLIMEK, *Strana a stranictví v meziválečném Československu*, in: Společnost v přerodu, Praha 2000, s. 29.

²⁴ A. KLIMEK, *Strana...*, s. 32.

strana – byla koncentrována v rukou českých politických elit. Ostatní etnicko-politické jednotky (Němci, Slováci) byly reflektovány se značnou nedůvěrou a despektem.²⁵

Ústava byla přijata 29. února 1920, ideově vycházela z klasických státoprávních doktrín a tradic evropského parlamentarismu sklonku 19. a počátku 20. století. Vytvořila parlamentní systém, jenž rozděloval státní moc na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, přičemž vymezoval hranice mezi nimi. Ústavněprávně se těšil dominantnímu postavení československý parlament, jenž se nazýval Národní shromáždění. Ten měl být zastupitelským sborem lidu. Byl dvoukomorový s převahou Poslanecké sněmovny nad Senátem. Volby do dolní komory se měly konat vždy jednou za šest let, do Senátu potom každých osm let. V praxi je tak možné hodnotit veškeré parlamentní volby v první republice jako předčasné, samozřejmě kromě prvních z roku 1920. Volby probíhaly vždy současně do obou komor. Vždy je ale nutné mít na paměti, že parlament za první republiky představoval jen formální centrum moci. Ve skutečnosti se moc soustředila v exekutivě a v mimoparlamentních mocenských centrech. Nejznámějším z nich byla Pětka, kde představitelé pěti československých stran dopředu projednávali veškerá důležitá témata, takže hlasování v parlamentu se většinou proměnilo v pouhou formalitu.²⁶

Aktivní volební právo do Poslanecké sněmovny bylo dáno osobám starším 21 let a do Senátu osobám starším 26 let. Pasivním volebním právem disponovaly osoby starší 30 let do Poslanecké sněmovny a 45 let do Senátu. Žádný ze zvolených poslanců nemohl být zároveň členem obou komor. Během první republiky existovala volební povinnost. Pouze v některých případech existovaly výjimky o nepřítomnosti voliče při konání voleb. V ústavní listině bylo volební právo vymezeno jako rovné, přímé a tajné. Do Poslanecké sněmovny bylo voleno 300 poslanců na šest let a do senátu 150 senátorů na osm let.²⁷

Soudní systém byl za první republiky velmi diferenciovaný. Ústřední článek představovala čtyřstupňová soustava civilních a trestních soudů, jež se skládala z okresních soudů, krajských soudů, vrchních soudů a Nejvyššího soudu v Brně. Ústava Československé republiky již pracovala s pojmem Ústavní soud, tedy se speciálním orgánem, který slouží k ochraně ústavnosti. Tento institut byl v této době poměrně

---

²⁵ Ladislav CABADA – David ŠANC, *Český stranický systém ve 20. století*, Plzeň 2005, s. 21–22.

²⁶ Karel VODIČKA – Ladislav CABADA, *Politický systém České republiky*, Historie a současnost, Praha 2007, s. 22.

²⁷ Oskar KREJČÍ, *Nová kniha o volbách*, Praha 2006, s. 134.

neobvyklý. Československá ústava byla po rakouské teprve druhá, jež Ústavní soud zakotvovala. Mimo to znala Volební soud – všeobecný soud pro volební záležitost a Nejvyšší správní soud. Ten měl přezkoumávat rozhodnutí vydaná správními orgány a zabývat se kompetenčními spory. Za první republiky se bylo možné dále setkat s vojenskými, pracovními a rozhodčími soudy.²⁸

1.3 Parlamentní volby v první republice

První parlamentní volby proběhly v dubnu roku 1920. Do parlamentu kandidovalo 22 stran, přičemž 11 z toho jich bylo československých. Tyto volby se ale nekonaly na celém území Československa. Vyňato bylo Těšínsko, Vitorazsko, Spišsko, Oravsko a zčásti také Podkarpatská Rus. Specifikem prvních voleb byl rovněž předpoklad o volbě čtyř poslanců z legionářů. Tato volba se měla odehrát o rok později. Na jaře 1921 skutečně došlo k odevzdání jediné kandidátní listiny se čtyřmi zástupci legionářů, kteří se stali v polovině téhož roku členy parlamentu.²⁹

Druhé parlamentní volby v Československu byly konány roku 1925 a tentokrát se již týkaly celého území. Počet kandidujících stran se navýšil na 29. Výsledky voleb pak ukazují, jak moc se změnilы preference voličů v průběhu pěti let. Politické strany, které byly občansky orientované, se mohly těšit z velkého nárůstu počtu hlasů, kdežto u socialistických stran byl zaznamenán výrazný pokles voličské základny. Značná roztržštěnost politického spektra vyústila po volbách v politickou krizi, jež zapříčinila značné problémy při skládání nové vládní koalice.³⁰

Naopak při volbách roku 1929 již bylo možné registrovat snížení počtu kandidujících stran na 19. To bylo zapříčiněno i tím, že se několik politických stran sloučilo na jednu kandidátní listinu. Prvenství z předešlých voleb obhájila republikánská strana. Oproti volbám z roku 1925 si bylo možné povšimnout vzestupu stran, jež byly socialisticky orientované. Rozmanitost politického uspořádání parlamentu ale nadále přetrvávala. Pro velký počet politických stran, jež měly následně podíl na vládě, se nová koalice označovala jako široká.³¹

---

²⁸ K VODIČKA – L CABADA, *Politický systém...*, s. 35.

²⁹ *Specifika voleb v roce 1920*. [online] [14. 6. 2019] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k09.pdf/5f392a8c-3175-4497-b5cb-371312fd2b61?version=1.0>.

³⁰ L CABADA – D ŠANC, *Český stranický systém...*, s. 215.

³¹ *Tamtéž*, s. 216.

Volby roku 1935 ve svých výsledcích odrážely komplikovanou dobovou situaci. Jejich vítězem se stal nový politický subjekt – Sudetendeutsche Partei (SDP). Tato strana na území českých zemí zvítězila se ziskem 19,4 % hlasů s náskokem více než 6 % před dvěma tradičními stranami na české politické scéně, jimiž byla Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu a Československá sociálně demokratická strana dělnická.³²

Poměrný volební systém dával za první republiky příležitost k proniknutí do parlamentu celkem značnému množství politických stran. Obvykle se v Poslanecké sněmovně ustavilo 15-16 poslaneckých klubů, přičemž především v průběhu prvního volebního období docházelo k přesunům mezi kluby a ke změnám jejich počtu. Proto není nijak překvapivé, že žádná politická strana nebyla v daném období schopna získat nadpoloviční většinu mandátů, takže nebyla s to bez spojení s dalšími stranami sestavit většinovou vládu. Nezbytností k ustavení vládní většiny bylo tedy zformování koalice stran. Během existence první republiky se rozlišují, jak již bylo výše nastíněno, koalice všenárodní (1918–1919, 1922–1926), rudo-zelená (1919–1920), panská (1926–1929) a široká (1929–1938). Stálou součástí koalic představovala republikánská strana. Ke kooperaci byla pokaždé přístupná rovněž strana lidová a živnostensko-obchodnická. Naopak obstrukce často vyvolávala národní demokracie a Slovenská ľudová strana. Československé socialistické strany, konkrétně národněsocialistickou a sociálnědemokratickou, je možné považovat za stabilní státotvorné prvky, jež byly z vlády vytlačeny jen mezi roky 1926–1929 v časech existence panské koalice. Ve chvílích, kdy nebylo možné rychle sestavit novou koalici, se vůdci rozhodujících stran spolu s prezidentem republiky uchýlovali k instituci vlády odborníků, tedy k úřednickým a poloúřednickým vládám. Došlo k tomu v letech 1920–1921, v roce 1926 a v roce 1938. To však nevyklučovalo variantu, že rovněž v koaličních vládách byly některé resorty s takřka železnou pravidelností obsazovány nepolitickými ministry. Z těchto důvodů vlády neoplývaly stabilitou. Během dvaceti let první republiky se u moci vystříдалo celkem 18 vlád.³³

---

³² *Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky.* [online] [14. 6. 2019] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k014.pdf/0085a993-b888-41dd-ab38-fbf69a98a918?version=1.0>.

³³ Josef HARNA, *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918–1938*, in: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: *Období 1861–1938*, J. Malíř, P. Marek a kol., s. 535–552.

1.4 Agrární strana a její postavení v politickém systému první republiky

Jednou z nejdůležitějších stran první republiky byla agrární strana. Ta vystřídala v průběhu první republiky několik názvů. Od roku 1919 se jmenovala Republikánská strana československého venkova, od roku 1922 pak Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Již před první světovou válkou měla poměrně silnou pozici, ale postupem doby se v průmyslově-zemědělském Československu stala stranou nejsilnější. Kromě prvních poválečných voleb vyhrála de facto od roku 1922 veškeré volby a byl z ní proto jmenován premiér. Nejednalo se o charakteristickou politickou stranu, ale spíše o komplex spojený s hospodářským zázemím, hospodářskými organizacemi, odbory, vzdělávacími institucemi a finančními podniky. Nejvýznamnějším bodem programu této strany byl Zákon půdy. Zemědělec byl vnímán jako nejkreativnější prvek v národě, jenž ke své práci musí mít klid, trvalou jistotu a pocit bezpečí.³⁴

Takto velká strana snad ani nemohla být v první polovině dvacátých let úplně jednotná; neshody vznikaly hlavně mezi Švehlou a jeho přívrženci na jedné straně a tzv. konzervativní statkářskou sekcí na straně druhé, jež se neidentifikovala s konceptem malorolnického směřování strany. Jako příklad mohou posloužit Josef Žďárský, Karel Prášek nebo Rudolf Bergman. Nejvýznamnější pozici ve straně měl Antonín Švehla. Po založení Československa byla agrární strana nejlépe připraveným subjektem k převzetí politické odpovědnosti za další vývoj. Mohla se opřít o masovou členskou základnu a byla zastoupena v podstatě ve všech regionech, kde převažovalo české obyvatelstvo. Jinou její předností byla kvalitně zformovaná a hierarchicky rozčleněná stranická organizace, v jejímž čele se ocitlo hned několik osobností, které byly schopny reagovat na proměnlivou situaci.³⁵

Agrární strana měla ve všech pozdějších koaličních vládách čtyři ministry, přičemž vládu tvořilo 15–18 členů včetně premiéra. Agrární strana obsazovala mocensky a politicky nejvýznamnější resorty ministerstva vnitra a národní obrany. Proto bylo pochopitelné, že když roku 1926 začaly do veřejného života pronikat fašistické prvky, snažila se strana v čele s předsedou Antonínem Švehlou o to, aby byl vzestup českého

---

³⁴ Josef HARNA – Vlastislav LACINA, *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*, Praha 2007, s. 89.

³⁵ Blanka RAŠTICOVÁ, *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*, Uherské Hradiště 2008, s. 9.

fašismu zabrzděn. Dokonce v posledních volbách v květnu 1935 republikánská strana dokázala svést s fašismem na vesnici ostrý souboj a zdolat jej. Vyzdvihnout lze skutečnost, že za hospodářské krize, kdy byla republikánská strana nucena těžce bojovat o svoji vizi agrární politiky státu, zůstala vůči demokracii a koalici loajální. Trvala na ideji soukromého vlastnictví, zejména na myšlence soukromého vlastnictví půdy. Až do roku 1933 byl předsedou strany Antonín Švehla. Později se roku 1935 stal novým předsedou Rudolf Beran. Ten byl ve funkci potvrzen v lednu 1936 a zastával ji až do rozpuštění strany na podzim roku 1938. Stranická základna sestávala, jak již bylo uvedeno, z velmi pestré směsice politických, zájmových a přidružených organizací, které měly sice různé zájmy a požadavky, ale spojovala je idea agrarismu.³⁶

Nejvýznamnější postava agrární strany Antonín Švehla vstoupil spolu s Aloisem Rašínem, Františkem Soukupem, Jiřím Stříbrným a Slovákem Vavrem Šrobárem do historie jako jeden z „mužů 28. října“. Roku 1920 měl jako ministr vnitra významný podíl na československé ústavě. Jeho schopnosti snad nejlépe vystihuje jeho přezdívka „Mistr kompromisu“. Na prvním místě byl pro něho vždy zájem státu. Samozřejmě občas musel řešit dilema, které plynulo z jeho funkce reprezentanta zemědělského stavu a současně z pozice agrární strany jako státotvorného elementu. Agrární strana navíc nebyla jedolitým organismem. Hledat přijatelná řešení v podobné spleti zájmů nebylo jednoduché, ale Švehla to uměl. Z toho důvodu nikoho nepřekvapilo, když byl roku 1922 jmenován předsedou vlády. V inauguračním projevu pronesl výzvu k hospodářskému oživení, skoncování s nezaměstnaností. Požadoval v něm dále daňovou reformu, změny v oblasti cel a sociálního zabezpečení, zkvalitnění sektoru školství a nalezení modu vivendi mezi církví a státem. Je zřejmé, že nešlo o skromné cíle. Snahy o daňovou reformu například souvisely s nutností reformovat daňový systém, jenž byl ještě reliktem Rakouska-Uherska.

Ke jmenování druhé Švehlovy vlády došlo roku 1925, nedočkala se ale kladného přijetí. Za její jediný výraznější úspěch lze považovat schválení jazykového zákona roku 1926. Straniční představitelé se domnívali, že změna jazykového zákona by měla přispět ke sjednocení koalice proti minoritám v Národním shromáždění.³⁷

---

³⁶ Josef HARNA – Blanka RAŠTICOVÁ – Jana BUREŠOVÁ (edd.), *Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky*, Uherské Hradiště 2012, s. 9.

³⁷ Daniel Edward MILLER, *Antonín Švehla – mistr politických kompromisů*, Praha 2001, s. 148–149.

V říjnu 1926 byla Švehlou sestavena třetí vláda, jež se opírala o zelenočernou koalici, která je někdy nazývána koalicí občanskou. Původní kabinet se skládal z pěti stran a několika odborníků. Posléze za Švehlova řízení sestavily koaliční strany Osmičku, kdy opět Švehla při skládání dělal čest svému přízvisku. V prosinci 1927 proniklo na veřejnost, že je Švehla nemocný, což byla bohužel pravda a Švehla se již nikdy nedostal do optimální kondice. Postavení v agrární straně měl tento muž přesto stále jedinečné. Vděčil za ně kromě jiného svému mimořádnému charismatu, což mu zaručovalo autoritu a nikdo mu nemohl také upírat významné zásluhy na formování strany.³⁸

Švehlu lze rovněž vnímat jako jednoho z iniciátorů pozemkové reformy, jejíž realizace značně upevnila pozici strany. Program agrární strany z roku 1919 korespondoval se Švehlovým přesvědčením, že venkov by měl stát v prvních řadách, co se týká práce pro republiku a demokracii. To ovšem nebránilo agrární straně pod Švehlovým vedením v tom, aby se nacházela v politickém středu.³⁹

Na sklonku života již Švehla pochopitelně nevládl straně tak pevně, a proto docházelo k vnitřnímu rozklížení strany. Někdy bývá směrem k tomuto mimořádnému politikovi vznášena výtka, že ho příliš nezajímala morálka – měl být nejen „mistrem kompromisů“, ale současně i „mistrem korupce“. Někdy je vnímán jako mistr špinavých triků, který byl ochoten obětovat druhé pro dobro své nebo svojí strany.⁴⁰

Nikdo mu však nemůže upřít, že se mu povedlo zachovat jistou personální kontinuitu ve vládách, díky čemuž si zahraniční i domácí politika držely jistou soustavnost. Jasně se ukázalo, že když někteří ministři drží své pozice, zatímco vláda se proměňuje, mají příležitost vychovat si na ministerstvech věrný úřednický aparát. Tím rostla moc ministra a vlády nad úřednictvem. Vzorovým příkladem byl právě Švehla, jenž postupem času proměnil ministerstvo vnitra v agrárnickou baštu.⁴¹

Přes určité výtky lze Švehlu vnímat jako opravdového státníka, který nezůstal uvězněn pouze v hranicích agrární politiky. Jeho cílem bylo vést různé skupiny – konzervativní i liberální, na úrovni státní i stranické – k loajalitě, přičemž sám zaujímal pozici jejich prostředníka.⁴²

---

³⁸ J HARNA – B RAŠTICOVÁ – J BUREŠOVÁ (edd.), *Regionální zvláštnosti...* s. 9.

³⁹ Věra. LUPTÁKOVÁ, *Příběhy slavných: Antonín Švehla*. Praha 2015.

⁴⁰ D E MILLER, *Antonín Švehla...* s. 222.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 225–226.

⁴² *Tamtéž*, s. 221.

Nástupcem Antonína Švehly se stal Rudolf Beran. Beran byl již od vzniku republiky do roku 1939 poslancem Národního shromáždění. Skon Švehly pro něho znamenal posun do pozice předsedy strany. Rudolfa Berana spolu s Karlem Kramářem, předsedou národních demokratů, je možné řadit mezi nejvýznamnější kritiky Benešovy zahraniční politiky. Před konáním voleb roku 1935 publikovala agrární strana pod jeho vedením prohlášení k volbám, kde zdůrazňovala nezbytnost dokončení pozemkové reformy, znárodnění dolů a lepšího ohodnocení práce zemědělců. Volby posléze potvrdily, že strana má silnou voličskou základnu i bez zemřelého předsedy.⁴³

Beran byl někdy kárán za svůj snad až příliš kladný přístup k minoritám, hlavně Němcům, dokonce byl označován jako obdivovatel totalitarismu. Je proto nutné uvést, že se snažil řešit odvěký německý problém, ale vždy tak chtěl činit na půdě demokratického parlamentního systému a státní integrity. Zajisté neměl v úmyslu formovat koalici s Henleinovou stranou nebo upřít socialistickým stranám legitimní podíl na vládě. Tento muž razil myšlenku, že největší jistotu demokracie představuje koalice dělníků a sedláků. Agrárníci měli současně na paměti, že nedisponují takovou mocí, aby poměr SdP k republice byli schopni nějak změnit. Jejich politiku směrem k SdP lze reflektovat jako umírněnou, ale autoritativní.

Do jisté míry je Rudolfa Berana možné vnímat jako oběť své doby. V povědomí národa je dnes často vnímán jako zrádce, ačkoli v kontextu tehdejších okolností je jakákoli snaha o zhodnocení jeho jednání velmi komplikovaná.⁴⁴

1.5. Vývoj veřejné správy za první republiky

Celý právní řád a správní systém Rakouska pro české země a Uher pro Slovensko a Podkarpatskou Rus přejala předmnichovská Československá republika takzvaným Recepčním zákonem. To byla první právní norma, kterou přijal Národní výbor již 28. října 1918. Později byla publikována pod č. 11/1918 Sb. Tvůrci nového státu se tímto způsobem pokoušeli o zachování právní kontinuity, když se zde mimo jiné stanovovalo, že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“ a „*všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní, župní a*

---

⁴³ Vladimír DOSTÁL, *Agrární strana*. Brno 1998, s. 115–187.

⁴⁴ Jaroslav ROKOSKÝ, *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*, Praha 2011, s. 250.

*obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají podle dosud platných zákonů.*⁴⁵

Již brzy však bylo zřejmé, že habsburská říše měla poněkud jiné potřeby než nově vzniklé Československo. Nejvýraznější správní změny se po zrodu samostatného státu dotkly obecní samosprávy. Už v březnu 1849 vstoupil v platnost „prozatímní obecní zákon“, který zakládal místní, okresní a krajské obce a představoval základ územní samosprávy. Národním shromážděním byl posléze v únoru 1919 přijat zákon č. 76/1919 Sb., jenž upravoval a doplňoval rakouský zákon o obecním zřízení. Tyto změny se vztahovaly jen na české země a jejich cílem bylo mimo jiné přispět k demokratizaci obecní samosprávy. Současně zákon dovoloval vládě, aby měla po jistý přechodný čas pravomoc měnit hranice okresů a obcí, které mohla rozdělovat i slučovat. Mezi řádné obecní orgány patřil starosta, komise, obecní výbor s novým názvem obecní zastupitelstvo, obecní představenstvo přejmenované na obecní či městskou radu. K volbám zastupitelstva obce směli přijít oprávnění voliči. Na jimi vybraných zastupitelích pak bylo, aby mezi sebou vybrali obecní nebo městskou radu, starostu a jeho náměstký. Rada měla pravomoc rozhodovat o veškerých otázkách, o nichž nerozhodovalo zastupitelstvo. Výše uvedené komise měly mít poradní a přípravnou funkci, když povinné byly jen letopisecké a finanční. V případě rozpuštění obecního zastupitelstva počítal nový zákon o obecním zřízení s existencí mimořádných orgánů, a to vládního komisaře a správní komise. Ty měly za úkol řídit obec. Ke změnám došlo také u samosprávy statutárních měst, když za výkon funkcí v obecních orgánech byly vypláceny finanční náhrady. Do zákona byl vtělen i institut střetu zájmů během výkonu funkce.⁴⁶

Nejméně propracovaným článkem veřejné správy byla již v časech existence Rakouska-Uherska okresní samospráva. Proto zde po roce 1918 musely být uskutečněny alespoň nejnnutnější změny. V Čechách došlo k rozpuštění okresních zastupitelských orgánů, které nahradily okresní správní komise. Do čela komise byl jmenován předseda. Ke správě obvyklých záležitostí okresu byly výnosem Ministerstva vnitra č. 51398 z října 1919 ustaveny užší výbory okresních správních komisí, jež ovšem nedisponovaly pravomocemi bývalých okresních výborů a nepřebíraly jejich funkci.⁴⁷

---

⁴⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007, s. 331.

⁴⁶ Eduard VLČEK – Pavel MATES – Karel SCHELLE., *České dějiny státu a práva (1918–1960)*, Brno 1988, s. 27–29.

⁴⁷ Karel SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1948*, Praha 2002, s. 172.

Protože politická správa na Slovensku a v Podkarpatské Rusi byla za časů habsburské monarchie založena na odlišných základech než politická správa v Předlitavsku, objevila se již brzy po vzniku republiky myšlenka župního zřízení, která byla v únoru 1920 vtělena v zákon. Tato idea byla vedena hlavně snahou o odstranění dvojkolejnosti veřejné správy, a to na jedné straně státní správy a na druhé územní samosprávy. Občanské sbory (župní zastupitelstva, župní výbory a okresní výbory) měly mít v nové organizaci značné množství pravomocí. Původně se počítalo s tím, že k aktivaci župního zákona dojde v několika krocích do tří let. Po jeho přijetí se však odpor k němu postupně zvyšoval. Například národní demokracie zdůrazňovala, že při vybraném systému středně velkých žup by se minimálně dvě ocitly úplně v rukou německého obyvatelstva. Zákon tak vstoupil v roce 1923 v platnost v okleštěné podobě pouze na Slovensku. V českých zemích nadále přetrvával starý rakouský systém, v Podkarpatské Rusi uherský a na Slovensku, jak bylo uvedeno, župní zřízení.⁴⁸

Vzniklé problémy měl vyřešit Zákon o organizaci politické správy, který byl vyhlášen pod č. 125/1927 Sb. a v českých zemích vstoupil v platnost 1. prosince 1928. Politickými úřady s povšechnou působností byly ve druhé instanci zemské úřady a v první okresní úřady. Zemské úřady měly ve svém čele zemské prezidenty a nacházely se v Praze pro Čechy, v Brně pro zemi Moravskoslezskou, v Bratislavě pro zemi Slovenskou a v Užhorodě pro zemi Podkarpatoruskou.⁴⁹

V okresech byly založeny okresní úřady, a to jednak státní v čele s okresním hejtmanem, dále potom komunální. Funkci komunálních okresních úřadů měla v českých zemích na starost statutární města Praha, Brno a Olomouc, zatímco v Liberci a Opavě se o tuto agendu staraly státní úřady. K působnosti nových úřadů lze shrnout, že zemské úřady měly v českých zemích ve svých obvodech působnost dřívějších zemských správ politických, jejich prezidentů a působnost zemských výborů, okresní úřady měly působnost, jež do té doby patřila v Čechách okresním správám politickým, tamním přednostům a samosprávným zastupitelským sborům. Na Moravě a ve Slezsku šlo o působnost okresních správ politických, jejich přednostů a samosprávných silničních okresů. Organizační zákon je možné vnímat jako zcela zásadní řez do správního systému předmnichovské republiky. Vláda se sice snažila přesvědčit své okolí o tom, že se jedná

---

⁴⁸ Z HLEDÍKOVÁ – J JANÁK – J DOBEŠ, *Dějiny...* s. 351.

⁴⁹ K SCHELLE, *Vývoj...*, s. 317.

o rozsáhlou novelizaci župního zřízení, kdy místo 20 žup byly založeny čtyři země, ve skutečnosti se však od sebe oba zákony značnou měrou lišily.⁵⁰

Mimo politických okresů je možné během celého trvání první republiky hovořit ještě o existenci menších správních jednotek, jimiž byly soudní okresy. Ty byly vytvořeny k organizaci soudů. Jeden politický okres se obvykle dělil na jeden až pět soudních. V soudnictví podědil nový stát soustavu krajských soudů, jež představovala poslední relikty krajské správy z časů císařství. K tomu existovaly samostatné správní obvody, které si zformovaly finanční, obchodní či živnostenské orgány. V hospodářsky do značné míry integrovaném prostoru českých zemí působily někde rušivým způsobem zemské hranice, například na Ostravsku a Jihlavsku. Zde byly v důsledku určitých normotvorných pravomocí zemí totožné záležitosti občas řešeny rozličnými právními normami, a to hlavně hospodářské a sociální věci, ale i vlastní správní záležitosti.⁵¹

---

⁵⁰ Z HLEDÍKOVÁ – J JANÁK J DOBEŠ, *Dějiny...* s. 352–353.

⁵¹ K VODIČKA – L CABADA, *Politický systém...*, s. 43.

2. Stručná historie Nelahozevsi do roku 1918

2.1 Historie obce od nejstarší zmínky o obci do konce 18. století

První zmínka o Neladohově vsi, jak vysvětluje vznik jména Nelahozeves Antonín Profous, pochází z roku 1352.⁵² Ves byla majetkem pražské kapituly a je zde doložen kostel sv. Ondřeje. Stála v ní také tvrz, mlýn o sedmi složeních a žili zde dva nápravníci, kteří sloužili kapitule.⁵³ Majetek byl pražskými probošty zastavován již v době předhusitské, kdy byl nájemcem Jiří Pogner. V roce 1420 se zmocnili vsi Pražané a střídání zástavních majitelů Nelahozevsi pokračovalo i po husitských válkách, kdy se stala majetkem královské komory. Například v roce 1466 zastavil král Jiří statek Nelahozeves Řehořovi z Heimburku, dalšími doloženými držiteli jsou Vilém z Jeburka a na Ronově a Hynek Zejdlic z Šenfeldu se synem Janem. Po roce 1526 začal probošt pražské kapituly Arnošt ze Stejnic usilovat o vyplacení Nelahozevsi a její navrácení do majetku kapituly. Docházelo ale ke sporům, nabytí Nelahozevsi nebylo bez problémů. Arnošt neměl štěstí s pronájmem vrchnostenského dvora, který stál pod tvrzí. Nájemce Ludvík Tým za tři roky zemřel a nájem nezaplatil. Další potíže měla kapitula s velkým mlýnem na řece Vltavě. Dostala se do sporu s tamním mlynářem Pavlem. Tento spor skončil roku 1543 před komorním soudem.⁵⁴

Situace se radikálně změnila v roce 1544. Spory o vlastnictví Nelahozevsi ukončil panovník tím, že ves s mlýnem, tvrzí, dvorem, vinicemi a chmelnicemi předal jako dědičné léno svému významnému a oblíbenému úředníkovi Florianu Gryspkovi z Gryspachu.⁵⁵ Ten uzavřel s kapitulou výhodnou dohodu. Kapitula mu předala výše uvedené a za to získala ves Kšely.⁵⁶

Florián Gryspek z Gryspachu pocházel z nepříliš majetného rodu svobodných pánů z Dolního Bavorska. Jeho otec Jiří vstoupil v roce 1493 v Innsbrucku do služeb císaře Maxmiliána I. Po císařově smrti sloužil Karlu V. a rovněž jeho šest synů zůstalo v habsburských službách. Florián se jako druhorozený syn narodil v Innsbrucku v roce

---

⁵² Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, Díl III, M–Ř, Praha 1951, s. 197.

⁵³ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, Díl VIII, Praha 1996, s. 247.

⁵⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, s. 250.

⁵⁵ psáno též Griespek z Gryspachu

⁵⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, s. 250.

1509.⁵⁷ Studoval na univerzitách v Bologni a v Paříži. Po návratu ze studií vstoupil roku 1530 do služeb Ferdinanda I. Na jeho dvoře si vybudoval pozoruhodnou kariéru. V roce 1532 ho král jmenoval sekretářem České komory, v roce 1538 královským radou. V roce 1542 ho panovník jmenoval tajným válečným radou. Vrcholu kariéry dosáhl v roce 1551, kdy se stal prezidentem komorní rady, jakýmsi „ministrem financí“.⁵⁸ Postupně získal Florián v Čechách velký majetek. Kromě Nelahozevsi to byly především panství Kaceřov a Rožmitál. Za hlavní rodové sídlo si vybral Kaceřov, kde přebudoval tamní tvrz na rozsáhlý renesanční zámek. V nedalekých Kralovicích vystavěl jednoduchý městský dům s vysokou věží, kde rád pobýval, a v kralovickém kostele sv. Petra a Pavla zřídil rodinnou hrobku.⁵⁹

Další významnou stavební aktivitou Floriána Gryspeka byla přestavba zchátralé tvrze v Nelahozevsi na renesanční zámek. Již předtím přikoupil k nelahozeveskému panství 14 vesnic.⁶⁰ Jestliže na Kaceřově panoval čilý rodinný život, zámek v Nelahozevsi či na Mlýnské skále (Mühlfels), jak ho sám nazýval, měl sloužit k rozvíjení jeho osobních zálib. Byl vášnivým sběratelem, zajímal se o antické a kuriózní umělecké předměty, šperky, sbíral obrazy známých umělců. Měl rozsáhlou knihovnu, stýkal se s významnými humanistickými učiteli a básníky. Nelahozeves se stala zajímavým kulturním centrem, kde pobýval například humanista Matouš Kolínský.⁶¹

Se stavbou zámku na skalnatém ostrohu nad Vltavou začal Florián Gryspek v roce 1552. Zámek Nelahozeves je příkladem italského castella s dekorativními bastiony a přístupem po kamenném mostě přes příkop. Zámek byl původně projektován jako čtyřkřídlý se vstupem z jižní strany, tedy podobně jako zámek v Kaceřově. K první změně v plánu došlo při stavbě západního křídla, které má poloviční šířku oproti severnímu a východnímu křídlu. Jižní křídlo nebylo postaveno vůbec. Nahradila ho zeď a hlavní vchod byl vybudován zcela neorganicky průjezdem v jihozápadním bastionu.⁶² Zámek tím získal půdorys tvaru U. Na vysokou podezdívku s rustikou navazují málo členěné zdi s nepravidelně rozmístěnými okny, nad silně vyklenutou lunetovou římsou je sedlová střecha. Nad ní vystupují renesanční komíny a drobná věž s hodinami. Ve čtyřech

---

⁵⁷ Roma GRIESENBECK VON GRIESENBACH, *Florián Griespek z Griespachu na Kaceřově: Ve službách koruny české*, Plzeň 2013, s. 16.

⁵⁸ R. GRIESENBECK VON GRIESENBACH, *Florián Griespek z Griespachu...*, s. 34.

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 78–91.

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 85.

⁶¹ *Tamtéž*, s. 97–100.

⁶² Jan RACEK, *Stavebník Florián Gryspek z Gryspachu*, in: *Vlastivědný sborník Kralupska, Kralupy nad Vltavou 2002*, s. 17–31.

nárožích budovu rozšiřují čtyřboké bastiony, které ale výškou nepřesahují hmotu vlastní stavby. Stavba zámku měla tři fáze. Již v padesátých letech 16. století bylo vybudováno východní křídlo, pak následovalo severní a západní křídlo a jako poslední byly postaveny oba jižní rizality. Vysoká kvalita stavby svědčí o účasti italských stavitelů. Dle některých expertů se na stavbě podílel i Bonifác Wolmuth.⁶³

Na stěnách severního reprezentačního křídla jsou dochována sgrafita, která jsou působivým charakteristickým znakem zámku. Znázorňují scény ze Starého zákona a výjevy z antické mytologie, pro jejichž zhotovení byly jako předlohy zřejmě použity mědirytiny norimberského mědirytce Virgila Solise.⁶⁴ V nádvoří zámku překvapuje tvarová zdobnost a členitost vnitřních průčelí v protikladu k hmotnosti a strohosti exteriéru. Tento rozdíl vyplývá z principů uplatňovaných v renesančním slohu – bezpečné uzavřenosti celé stavby proti okolí a okázalosti interiéru, kde se soustřeďuje živý společenský život.⁶⁵

Co se týče zámeckých interiérů, za zmínku jistě stojí na jih obrácená Arkádová hala a Rytířský sál z roku 1564, zdobený nástěnnými malbami válečníků v nadživotní velikosti. Lunetová klenba stropu je rozdělena do devíti polí, navzájem oddělených festony. Subtilní štukové reliéfy zobrazují scény z římských dějin, které představují pět římských ctností. Sálu vévodí renesanční kamenný krb.

Pod zámkem stál vrchnostenský dvůr, kde v době Floriána Gryspeka žili šafář, šafářka a početná čeleď. Bylo zde ustájeno 40 krav, místní ovčáci se starali o několik set ovcí. Dále zde byl pivovar, mlýn, cihelna, vinice a přívoz přes Vltavu.⁶⁶ Florián jako dobrý a schopný hospodář usiloval o efektivní správu panství. Proto vypracoval v roce 1588 dva předpisy – Griespekův řád selský čili artikulové soudní na panství nelahozeveském a Griespekovu instrukci danou úředníkům na panství nelahozeveském.⁶⁷

V březnu 1588 starý pán Gryspek na Nelahozevsi zemřel a byl pohřben v rodinné hrobce v Kralovicích.⁶⁸ S manželkou Rosinou, se kterou uzavřel sňatek v roce 1539, měl 24 dětí. Otce přežilo sedm synů a čtyři dcery. Synové si rozdělili otcův majetek. Nelahozeves získal nejmladší syn Blažej, který se vrátil domů po pětiletém studiu

---

⁶³ Rudolf ANDĚL, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III.*, Praha 1984, s. 338.

⁶⁴ R. GRIESENBECK VON GRIESENBACH, *Florián Griespek z Griespachu...*, s. 88.

⁶⁵ R. ANDĚL, *Hrady...*, s.339.

⁶⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, s.251.

⁶⁷ R. GRIESENBECK VON GRIESENBACH, *Florián Griespek z Griespachu...*, s. 90.

⁶⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, s. 254.

v Basileji až po otcově smrti.⁶⁹ Také on pokračoval ve stavbě zámku. Letopočty 1613 a 1614 nad portálem východního křídla svědčí o ukončení jeho dostavby. U zámku zřídil renesanční zahradu. Protože sdílel humanistické zájmy svého otce, setkávali se na zámku nadále humanističtí učenci a umělci. V letech 1618–1620 se Blažej zúčastnil stavovského povstání a měsíc po bitvě na Bílé hoře zemřel. Blažej sice napsal již v roce 1617 závěť, ale tu prohlásila konfiskační komise za neplatnou. Jeho majetek byl pro jeho účast v povstání prohlášen za konfiskát, avšak nakonec kvůli dluhům ve výši 20 000 kop míšenských grošů zůstal v držení Blažejovy vdovy Ofky z Bubna, která ho záhy předala jejich jediné dceři Veronice. Ta však dluhy nedokázala splatit a byla nucena panství Nelahozeves prodat za 40 031 kop 18 grošů a 4 denáry Polyxeně z Lobkovic.⁷⁰

Nová majitelka panství se narodila v roce 1566 či 1567 nejvyššímu kancléři Vratislavovi z Perštejna a jeho manželce, šlechtičně španělského původu, Marii Maxmiliáně Manrique de Lara.⁷¹ V roce 1587 se stala asi dvacetiletá Polyxena čtvrtou manželkou stárnoucího, tehdy již více než padesátiletého Viléma z Rožmberka. Ani ona mu však nedala toužebně očekávaného dědice rožmberského dominia. Přesto se k ní manžel zachoval velkoryse. Odkázal jí roudnické panství, kde po jeho smrti v roce 1592 začala šestadvacetiletá Polyxena úspěšně hospodařit.⁷² Polyxena se znovu provdala až v roce 1603, kdy se jejím manželem stal jeden z nejvlivnějších mužů království, nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. V tomto manželství se Polyxeně v roce 1609 narodil její jediný syn, Václav Eusebius. Díky promyšlenému postupu Polyxena získala v letech 1623–27 řadu konfiskovaných panství a statků za celkovou částku 356 tisíc zlatých. V úspěšnosti se jí mohli vyrovnat pouze Albrecht z Valdštejna, Jaroslav Bořita z Martinic, Karel z Lichtenštejna a Pavel Michna z Vacínova, z žen pak pouze její příbuzná Marie Magdalena Trčková. Nákupy statků byly její zálibou, jak sama přiznala v jednom z dopisů manželovi.⁷³ V okolí Roudnice, v úrodném Polabí, se snažila vytvořit rozsáhlý komplex držav, který by se stal novou základnou lobkovické moci. Nejdůležitější panství, která jí zde patřila, byly především Encovany, Odolena Voda, Dolní Beřkovice a právě Nelahozeves.⁷⁴

---

⁶⁹ R. GRIESENBECK VON GRIESENBACH, *Florián Griespek z Griespachu...*, s. 134.

⁷⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, s. 254.

⁷¹ Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha 2016, s. 37.

⁷² M. RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic...*, s. 186.

⁷³ *Tamtéž*, s. 362.

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 362–3.

V roce 1637 předala stárnoucí Polyxena panství Nelahozeves svému synovi. Nešťastné důsledky třicetileté války postihly i lobkovická panství, včetně Nelahozevsi. Zámek nebyl v dobrém stavu, protože byl drancován již v roce 1621 a pak zejména v roce 1631, při saském vpádu do Čech. Proto musel Václav Eusebius Lobkovic přistoupit v roce 1652 k nutným opravám.

Přes tyto opravy se Nelahozeves nikdy nestala rodinným sídlem Lobkoviců. Tím zůstávala Roudnice. V zámeckých prostorách byla umístěna správa panství a byty úředníků. V roce 1781 bylo panství Nelahozeves pronajato na 12 let roudnickému vrchnímu Františkovi Herdiborskému, dalším nájemcem se stal v roce 1793 Jan Vobořil. V té době zahrnovalo panství Nelahozeves 2 zámky – Nelahozeves a Lobkovice, 6 dvorů, 3 ovčiny, 15 vesnic, 430 domů, 3 031 obyvatel, 6 kostelů, 2 kaple, 5 škol, 1 pivovar, 2 vinice, 2 stromkové školky, 24 ovocných zahrad, 4 zeleninové zahrady, 1 chmelnici, 5 rybníků, 2 kovárny, 4 mlýny, 1 cihelnu, 4 lomy a 1 uhelný důl.⁷⁵

Zajímavou osobností byl v 19. století nájemce dvorů Nelahozeves a Strachov, František Horský, rytíř z Horskysfeldu. Tento významný zemědělský odborník, který se zasloužil o modernizaci českého zemědělství a propagaci střídavého zemědělství, se narodil roku 1801 v Bílině, kde byl jeho otec úředníkem v lobkovických službách. Vystudoval schwarzenberskou hospodářskou školu v Českém Krumlově. Nadaného mladíka přijal kníže Schwarzenberg do svých služeb. Po působení na středočeských panstvích přišel roku 1836 do jihočeských Libějovic, kde naplno rozvinul své novátorské metody – nové osevnické postupy, hnojení, využívání zdokonaleného či jím vynalezeného hospodářského nářadí a strojů, šlechtění skotu, ovocnářství. Díky svým úspěchům se stal hospodářským radou a inspektorem na 23 panstvích osmi šlechtických rodů v Čechách.⁷⁶ Jako ředitel školy v Rabíně vychovával další odborníky a po odchodu do penze si pronajal na léta 1858–64 od knížete Lobkovice dvory v Nelahozevsi a Strachově. V zimě pobýval v Praze, v létě v Nelahozevsi a začal se věnovat intenzivně osvětové činnosti mezi rolníky. Konal veřejné přednášky, někdy přímo na polích – tzv. rolnická polní kázání, zřizoval vzorná hospodářství, pořádal hospodářské výstavy. V roce 1859 se jedno z jeho velkých polních kázání odehrálo v Nelahozevsi pod širým nebem, další kázání se uskutečnilo na nelahozeveském zámku 30. prosince 1860. V květnu 1863 uspořádal

---

⁷⁵ Alena TEJNICKÁ – Bohumír TEJNICKÝ, *Nelahozeves*, Nelahozeves 2006, s. 14.

⁷⁶ Ladislav SKÁLA, *František Horský a české zemědělství*, Praha 1991, s. 13.

v Nelahozevsi „výstavu hospodářského nářadí a dobytka“.⁷⁷ Z Nelahozevsi odešel, když v roce 1862 zakoupil zkrachovalý kolínský velkostatek, který v dalších letech dokázal přivést k velkému rozkvětu a kde žil do své smrti v roce 1877. Za zásluhy o rozvoj zemědělství byl panovníkem v roce 1863 povýšen do šlechtického stavu a o čtyři roky později do rytířského stavu.⁷⁸

2.2 Nelahozeves v 19. století a na počátku 20.století

V 19. století ovlivnily život obce dvě důležité události – konec patrimoniální správy a její nahrazení samosprávným systémem a stavba železnice Praha – Drážďany.

V našich zemích je vznik samosprávy spojen s vydáním Stadionova zákona Prozatímní obecní zřízení, který byl oktrojován 17. března 1849. Jednalo se o moderní, liberálně pojatou samosprávu. Podstatou bylo, že státní správa byla částečně nahrazena na státu nezávislými veřejnoprávními korporacemi, které se staly nositeli správní moci.⁷⁹ Působnost Stadionovy obce je dvojitá. Obec obstarává především své vlastní věci. V této působnosti nemůže obec být omezována mimo případy v zákoně předvídané. Na území Čech, Moravy a Slezska byla působnost obcí rozdělena na samostatnou a přenesenou. Přenesená působnost byla založena pouze zákonem. K přenesené působnosti patřila například soudní pravomoc obcí, resp. jejich starostů, která se vztahovala na přestupky proti zákonům a na nařízení o místní policii. Starosta mohl udílet tresty vězení. Dozor nad činnostmi obcí, jakožto územních samospráv, vykonávala státní správa. Postavení okresních samospráv bylo upraveno říšským obecním zákonem z roku 1862 a zemským zákonem z roku 1864. Podle prosincové ústavy (č. 141/1867 ř.z.) přešla do výlučné příslušnosti zemských sněmů veškerá legislativní úprava obecních věcí až na tzv. věci domovskoprávní.⁸⁰

Obec Nelahozeves byla tvořena vlastní Nelahozevsi a osadou Hleděsebe I. Nelahozeves byla od roku 1850 obcí okresu Velvary, od roku 1869 do roku 1910 pak obcí politického okresu Slaný a soudního okresu Velvary.⁸¹ V roce 1913 začal působit v roce

---

⁷⁷ L. SKÁLA, *František Horský...*, s. 49.

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 20.

⁷⁹ Milan HLAVÁČKA, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1918*, Praha 2006, s. 12.

⁸⁰ [Epravo.cz \[online\]. \[cit. 2020-06-19\]. Dostupné z: https://www.epravo.cz/top/clanky/historie-uzemni-samospravy-15359.html?mail](https://www.epravo.cz/top/clanky/historie-uzemni-samospravy-15359.html?mail)

⁸¹ Jiřina RŮŽIČKOVÁ – Josef ŠKRABAL a kol., *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*, Praha 2006, s. 748–749.

1910 vzniklý politický okres Kralupy nad Vltavou, který zahrnoval dva soudní okresy – kralupský a velvarský. Nelahozeves se tedy stala součástí politického okresu Kralupy nad Vltavou.⁸² V roce 1869 žilo v Nelahozevsi 536 obyvatel v 61 domech, v roce 1910 611 obyvatel v 70 domech.⁸³

Centrem života v obci byl i v 19. století lobkovický hospodářský dvůr, ve kterém nalézalo obživu mnoho místních obyvatel. Kromě dvora vlastnili Lobkovicové v obci pivovar, vinopalnu, myslivnu, prámový přívoz na Vltavě, mlýn a severně od obce se rozkládající ovčín.⁸⁴

O vybudování železnice, která by procházela Nelahozevsí, se začalo uvažovat již na počátku třicátých let 19. století, kdy vznikly plány na propojení Prahy a Drážďan. Otcem myšlenky spojení saské a české metropole byl Friedrich List, který vydal v roce 1833 v Lipsku spis propagující dálkové železnice. Saská strana myšlenku mezistátního spojení podpořila hned, ale rakouská strana projevila zájem až v roce 1840. Nový prezident všeobecné dvorské komory svobodný pán Karl Friedrich Kübeck nebyl stoupencem soukromého podnikání na železnici, naopak jeho ideou byl systém státních drah. Spojence našel v nejvyšším českém purkrabím hraběti Karlu Chotkovi. Oběma předním mužům monarchie se podařilo přesvědčit císaře Ferdinanda, a tak se v prosinci 1841 zrodil v Rakousku systém státních drah. Trať z Prahy do Drážďan byla na prvním místě na seznamu železnic, které se stát chystal vybudovat. Stavbu však zdržely spory o trasu trati. Definitivní rozhodnutí padlo až v roce 1842. Bylo rozhodnuto, že trať vyjde z nádraží Státní dráhy v Praze 1 111 metrů dlouhým viaduktem, který překlene Karlín a tok Vltavy. Dále bude pokračovat podél toku Vltavy až k Vepřeku, odtud zamíří k Beřkovicím a Labi, projde Roudnicí, přes Lovosice a Ústí dorazí do Děčína. Ten pod německým názvem Bodenbach čili Podmokly určila rakousko-saská smlouva jako přechodovou stanicí.⁸⁵ Takovéto vytyčení trasy znamenalo, že dráha bude procházet Nelahozevsí, která leží na břehu Vltavy. Stavba této železnice, nazývané v literatuře „severní státní dráha, větev pražsko-drážďanská“ probíhala mezi lety 1845–51. Zdržely ji nejen technické obtíže, ale také revoluční události roku 1848. Záměr odevzdat celou trasu do provozu najednou nevyšel, a tak zažila trať trojí slavnostní zahájení provozu. Dne 1. června 1850 se rozjely vlaky z Prahy do Lovosic a vlak projel tedy i Nelahozevsí.

---

⁸² SOKA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 47.

⁸³ J. RŮŽIČKOVÁ – J. ŠKRABAL a kol., *Historický lexikon...*, s. 746–747.

⁸⁴ A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...*s. 24.

⁸⁵ Pavel SCHREIER, *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 80.

O čtyři měsíce později – 1. října téhož roku byl zprovozněn úsek mezi Lovosicemi a Ústím. A nakonec 8. dubna 1851 dojel zvláštní vlak z Prahy do Podmokel (dnes Děčína) a za půl hodiny dorazil mimořádný vlak z Drážďan. Tak vstoupilo do života první mezistátní kolejové spojení v českých zemích.⁸⁶

Pro Nelahozeves znamenala stavba železnice výrazný zásah do běžného života obce a ovlivnila i její podobu. Muselo být zbouráno několik domků pod zámekem, nedaleko kostela sv. Ondřeje vzniklo nádraží. V polovině čtyřicátých let se objevili nejprve měřiči a později dělníci a inženýři, aby prorazili tunely, navrhli násypy a položili koleje. V Nelahozevsi a okolí se objevilo mnoho lidí, namnoze z dalekých krajů či z ciziny – a to se pochopitelně projevilo v celém zdejším životě. Krajina se začala novodobě probouzet a stavba železnice předznamenala dynamický rozvoj dolního Povltaví.⁸⁷

Toto vše zde prožíval malý chlapec, nejslavnější nelahozeveský rodák a budoucí slavný hudební skladatel Antonín Dvořák, jehož okouzlení železnicí neopustilo po celý život.

Skladatelův děd Jan Nepomuk Dvořák, hostinský a řezník, si pronajal řeznický krám v Nelahozevsi. V roce 1840 předal krám jednomu ze svých čtrnácti dětí – synovi Františkovi, který se také vyučil řezníkem a záhy po převzetí krámu si pronajal v Nelahozevsi ještě knížecí hostinec.⁸⁸ Byl tehdy čerstvě ženatý s Annou Zdeňkovou, dcerou šafáře z nedalekých Uh. Novomanželům se v Nelahozevsi narodil 8. září 1841 syn Antonín. Malého Antonína obklopovala taneční hudba, která často zněla v otcově hospodě. Dvořákův otec měl hudbu rád a byl dobrý citerista.⁸⁹ Hlubší seznámení s hudbou pak Antonínovi nabídla nelahozeveská jednotřídní škola, kterou začal navštěvovat v roce 1847. Jeho učitelem byl Josef Spitz, který chlapce, u něhož záhy postřehl velké nadání, vyučoval hře na housle.⁹⁰ Výuka postupovala rychle a brzo se odehrálo první Dvořákovo veřejné vystoupení v nelahozeveském kostele. „*Tam ten kostelíček... Tam jsem hrál první své sólo na housle. A Jak jsem byl tehdá rozehvěn... Ale dopadlo to dobře. Jakmile jsem skončil, nastal šum a ruch po celém kůru, vše se ke mně tlačilo, známí se na mne blaženě usmívali...*“⁹¹ V červenci 1853 ukončil Dvořák

---

⁸⁶ P. SCHREIER, *Zrození železnic...*, s. 76.

⁸⁷ A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...*s.24.

⁸⁸ Klaus, DÖGE, *Antonín Dvořák. Život – dílo – dokumenty*, Praha 2013, s. 37.

⁸⁹ K. DÖGE, *Antonín Dvořák...*, s. 38.

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 40.

⁹¹ *Tamtéž*, s. 40.

školní docházku a rodiče ho poslali do nedalekých Zlonic, aby se zde vyučil řeznickému řemeslu. Naštěstí se zde setkal s tamním učitelem a hudebníkem Antonínem Liehmannem, který se postaral o další rozvoj Dvořákových hudebních znalostí. Odchodem do Zlonic skončila Dvořákova nelahozeveská epizoda, protože i jeho rodiče se v roce 1855 do Zlonic přestěhovali.⁹²

Nelahozeves na svého slavného rodáka nikdy nezapomněla. V roce 1901 uspořádala velkolepou oslavu jeho 60. narozenin, které se sice skladatel osobně nezúčastnil, ale přijela řada hostů, včetně Dvořákových dětí Otakara, Magdy a Anny.⁹³ Syn známého knihkupce a nakladatele F. A. Urbánka Mojmír Urbánek věnoval obci při této příležitosti „Pamětní knihu obce nelahozeveské u příležitosti šedesátých narozenin Dra Antonína Dvořáka“.⁹⁴ V roce 1904 do ní tehdejší nelahozeveský farář Adolf Pergl zapsal průběh oslav a v zápisech pokračoval nadále. Tak se z pamětní knihy stala kronika obce, která je, jak již bylo uvedeno v úvodu, i velmi důležitým pramenem pro tuto bakalářskou práci.

Významné změny nastaly koncem 19. století ve využití zámku. Kromě toho, že v něm nadále sídlila správa velkostatku a byly zde byty úředníků a faráře, poskytl kníže Mořic část zámku kongregaci Sester křesťanské lásky. Sestry zde několik let provozovaly výchovný ústav pro dívky. V roce 1900 sestry sice ze zámku odešly, ale zato se zde rozhodly usídlit princezny Vilemína a Karolína, dcery knížete Mořice. Princezny byly prvními členy rodu Lobkoviců, kteří na zámku žili. V letech 1909–1912 proběhla nákladná oprava zámku, při které byla zachráněna sgrafita na severním křídle. V roce 1913 byly princezny slavnostně uvítány občany Nelahozevsi, ale již v lednu 1914 vypukl na zámku požár severního křídla.⁹⁵ Tehdejší farář Josef Krofta popsal požár těmito slovy: „*Na potlačení ohně pracováno bylo s námahou po celý den až do večera, kdy se už ukazovalo, že se oheň asi dále nešíří. Proto také hasičské sbory vracely se domů a jen domácí sbor a ze Zlosejna zůstaly v činnosti po celou noc. ... Smutný byl pohled na celý tento díl zámku beze střechy s vysokými štíhlými komíny a věží.*“⁹⁶ Naštěstí požár zničil pouze stropy druhého patra, které nebyly kazetové, a z vnitřního zařízení také nic neshořelo. Při hašení požáru se uplatnil Sbor dobrovolných hasičů, který byl

---

⁹² *Tamtéž*, s. 41.

⁹³ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 5.

⁹⁴ *Tamtéž*, titulní strana.

⁹⁵ SOkA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 49.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 50.

v Nelahozevsi založen roku 1909. Velitelem sboru se stal vrchní zámecký zahradník Josef Brzák, starostou sboru pak Jaroslav Lambl, ředitel nelahozeveského velkostatku a starosta obce.⁹⁷ Tento muž ovlivňoval zdejší život jako dlouholetý starosta až do poloviny třicátých let 20. století. Již před I. světovou válkou byla především jeho zásluhou odhalena v roce 1913 Antonínovi Dvořákovi na rodném domě č. 12 pamětní deska.⁹⁸

V přehledu dějin Nelahozevsi není možné pominout přírodní dominantu obce, kterou je řeka Vltava. Na řece byl provozován rybolov, stál zde mlýn a přívoz, ale probíhala po ní rovněž lodní doprava. Již v 17. století byla splavňována dolní Vltava C. Geerem z vojenské kanceláře knížete Coloreda. Později se do práce zapojil i opat strahovského premonstránského kláštera Kryšpín Fuk, který již předtím pracoval na úseku mezi Prahou a Budějovicemi.⁹⁹ Po dokončení prací byla provozována lodní doprava po trase Praha – Mělník, kvůli které byl protržen jez pod zámek. Rozvoj plavby nastal po polovině 18. století, zejména poté, co Marie Terezie podpořila splavňovací práce Navigačním patentem.¹⁰⁰ Po řece pluly otevřené dřevěné čluny s nosností 40–100 tun, na kterých se vozilo zboží až do Německa. Většina z nich byla po vyložení rozebrána a dřevo prodáno. Od poloviny 19. století se začalo po řece do Německa dopravovat i kladenské uhlí. K rozvoji říční dopravy přispěla regulace Vltavy z Prahy do Mělníka, kterou v roce 1865 zahájila stavební firma Adalberta Lanny. V roce 1896 byla při c. k. ministerstvu vnitra založena Komise pro zkanalizování Vltavy a Labe v Čechách.¹⁰¹ Jejím úkolem bylo splavnit Vltavu od Prahy do Mělníka a Labe od Mělníka po Ústí nad Labem. V souvislosti s tímto cílem byla v roce 1900 zahájena stavba jezu, plavební komory a mostu pod Nelahozevsí, mezi Měřejovicemi a Veltrusy. V Nelahozevsi probíhaly práce na břehových opevněních a stavba překladiště.¹⁰²

Vypuknutí I. světové války pochopitelně život nelahozeveských obyvatel poznamenalo. Již při vyhlášení mobilizace byl vojensky strážěn železniční tunel. Do války bylo odvedeno asi 60 mužů z Nelahozevsi, vojenskou službu nastoupil také starosta Lambl, a tak se vedení obce ujal na jednání obecního zastupitelstva dne 22. srpna 1914

---

⁹⁷ Státní okresní archiv Mělník (dále SOKA Mělník), fond (dále f.) Osobní fond Jaroslav Lambl, karton 1918–1942, (dále OFJL, 1918–1942), neuspořádaný fond (dále neusp. f.).

⁹⁸ SOKA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 46.

⁹⁹ Václav MATOUŠEK, *Čechy krásné, Čechy mé. Proměny krajiny Čech v době industriální*, Praha 2010, s. 161.

¹⁰⁰ V. MATOUŠEK, *Čechy...*, s. 162.

¹⁰¹ *Tamtéž*, s. 173.

¹⁰² A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...*s. 85.

nelahozeveský farář Josef Krofta.¹⁰³ Po vstupu Itálie do války přišlo do obce 24 vystěhovalců z okolí města Gorice, kteří bydleli nejdříve v sále domu č. 12, později pak v budově staré školy v číslech 3 a 4. V Nelahozevsi zůstali až do června 1919.¹⁰⁴

Postupně se horšila zásobovací situace, bylo rekvírováno obilí a dobytek. Do obce přicházelo velké množství lidí z Prahy a Kladna, kteří se pokoušeli koupit nějaké potraviny, jejichž ceny na černém trhu závratně rostly. Postiženo bylo rovněž vyučování v místní škole. Dva učitelé – Josef Vodička a František Říha museli nastoupit vojenskou službu, a tak byly dvě vyšší třídy sloučeny do jedné. Nedostatek uhlí v letech 1916–17 vedl k tomu, že se často neučilo. Nakonec pomohl kníže Lobkovic. Kronikář píše dále o tom, že klesala docházka žáků, z nichž někteří museli doma nahradit otce odvedené do armády. Jediné, co obec výrazně nepostihlo, byly epidemie nakažlivých nemocí.¹⁰⁵ Smutným rokem pro nelahozeveské věřící se stal rok 1917, kdy byly zabaveny pro válečné účely oba zvony kostela sv. Ondřeje.¹⁰⁶

---

¹⁰³ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 31.

¹⁰⁴ *Tamtéž*, s. 30.

¹⁰⁵ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 30.

¹⁰⁶ SOKA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 53.

3. Politický život obce v letech 1918–1938

Nelahozeveský kronikář farář Josef Krofta na straně 35 Pamětní knihy napsal: „*Nadšená radost rozlétna se po všech našich dědinách, když v pondělí, dne 28. října 1918 bylo ve známost uvedeno, že Rakousko kapitulovalo a v Praze na Václavském náměstí u sochy sv. Václava prohlášena samostatnost československého státu*“.¹⁰⁷ V Nelahozevsi byly strhány rakouské státní symboly a proběhla místní oslava. Dějiny obce se od této chvíle tedy začaly odvíjet v samostatném státu, Československé republice. Celý právní řád a správní systém Rakouska pro české země i Uher pro Slovensko a Podkarpatskou Rus přejala předmnichovská ČSR takzvaným Recepčním zákonem č. 11/1918 Sb. Obecní zřízení upravoval a doplňoval zákon o obecním zřízení č. 76/1919 SB. (k tomu blíže kapitola 1.5 této práce.)

V roce 1919 se konaly první poválečné obecní volby. Novinkou bylo především to, že volební právo získaly i ženy. Podle zákona o obecním zřízení, byly řádnými orgány obce starosta, komise, obecní zastupitelstvo, obecní rada. Radu a starostu volilo obecní zastupitelstvo. V Nelahozevsi se vytvořila dvě politická uskupení – sociální demokracie a Sdružené strany. Původně se obě uskupení mezi sebou dohodla na sestavení pouze jedné kandidátní listiny, na které budou mít sociální demokraté osm a Sdružené strany sedm kandidátů. Součástí dohody bylo, že starostou bude kandidát za Sdružené strany. Nakonec však sociální demokracie dohodu porušila a rozhodla se jít do voleb samostatně.¹⁰⁸ Obě strany tedy sestavily kandidátku s patnácti členy a osmi náhradníky. Na kandidátce Sdružených stran kandidovala jediná žena, Albína Kytlová místní porodní asistentka. Voleb se jako kandidátka úspěšně zúčastňovala až do roku 1934. Jiná žena za celé prvorepublikové období v obecních volbách nekandidovala. Volby proběhly 15. června, zúčastnilo se jich 339 voličů a bylo odevzdáno 338 hlasů. Zvítězila sociální demokracie, která získala 198 hlasů a 9 mandátů, Sdružené strany obdržely 140 hlasů a 6 mandátů. 28. června následovala volba starosty a radních. Starostou byl zvolen kandidát Sdružených stran, dosavadní dlouholetý starosta obce Jaroslav Lambl, jeho náměstkem sociální demokrat Antonín Jírový, který pracoval jako zřízenec na železnici.¹⁰⁹

¹⁰⁷ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 35.

¹⁰⁸ SOKA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 67.

¹⁰⁹ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s.36.

V roce 1920 šli nelahozeveští občané volit znovu, tentokrát šlo o volby parlamentní. Volilo se do obou komor, tedy do Poslanecké sněmovny a Senátu. V kapitole 1. 5. je uvedeno, že v těchto volbách kandidovalo v celém Československu celkem dvacet dva stran, ale v Nelahozevsi obdrželo hlasy pouze šest stran. Nejvíce hlasů získala sociální demokracie – 181 a 176, druhá skončila národní demokracie s agrární opozicí se 104 a 86 hlasy.¹¹⁰

Rok 1922 proběhl v obci klidně, ale již v roce 1923 se konaly další obecní volby. Překvapením bylo, že v nich nekandidovala sociální demokracie, nejsilnější strana v obci. Pro volby byly v Nelahozevsi sestaveny dvě kandidátní listiny. V čele dvacetičlenné kandidátky Spojených stran občanských, kde se spojili národní demokracie s rolnickou jednotou a českoslovenští socialisté, stanul Jaroslav Lambl. Druhou kandidátku, na které bylo pouze pět jmen, sestavila lidová strana. Ve volbách, které se uskutečnily 16. září, bylo odevzdáno 368 hlasů, z toho 23 neplatných. Spojené občanské strany získaly 245 hlasů a 10 mandátů, lidová strana 100 hlasů a 5 mandátů. Na nejbližší schůzi obecního zastupitelstva byl starostou zvolen opět Jaroslav Lambl, pro něhož byly tyto volby velkým vítězstvím.¹¹¹ Lambl působil v obci od počátku 20. století ve správě nelahozeveského panství. Nejdříve jako důchodní, později jako jeho ředitel. Stál u zrodu hasičského sboru v obci a aktivně se podílel na oslavách Antonína Dvořáka. Již před válkou, v roce 1906, se stal starostou obce. Byl stoupencem národní demokracie.¹¹² Jeho náměstkem se stal lesník Karel Richter z lidové strany. Ten byl ale záhy přeložen, a tak ho nahradil nový nelahozeveský farář František Kramata, který začal v obci působit od 30. ledna 1923.¹¹³

V roce 1924 zasáhla do života obce pozemková reforma. Jejím základem byla řada zákonů, které byly přijaty v letech 1919–1920. Nejdůležitější byly zákon záborový a zákon přidělový. Záborový zákon stanovil hranici pozemkové držby rozhodující pro pozemkovou reformu. K záboru měla připadnout veškerá půda nad 150 ha orné půdy a 250 ha půdy vůbec. Přidělový zákon stanovil zásady nabývání půdy získané záborovým zákonem. Většina zabrané půdy byla rozdělena středním rolníkům, část pak mezi drobné rolníky a bezzemky. Ze 120 000 ha byly vytvořeny tzv. zbytkové statky o průměrné rozloze 100 ha. Během let se provádění pozemkové reformy výrazně zpomalilo a došlo i

---

¹¹⁰ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s.37.

¹¹¹ *Tamtéž*, s. 38-40.

¹¹² SOkA Mělník, f. OFJL, 1918–1942, neusp. f.

¹¹³ SOkA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 80.

k její částečné revizi. V roce 1937 bylo ze 4 068 000 ha půdy určených k záboru rozděleno jen 1 800 000 ha tj. 44 %, starým vlastníkům bylo vráceno 1 831 000 ha půdy, tj. 45 % a nerozděleno zůstávalo ještě 10 % půdy.¹¹⁴

Na nelahozeveském panství začala pozemková reforma již dříve zábořem dvorů Strachov, Hostín a Kamenný Most. V roce 1924 byly zabrány Pozemkovým úřadem parcely v Hled'sebi a další v sousedství obce. Díky tomu nastal v obci stavební ruch, protože před tím velkostatek žádnou půdu neodprodával.¹¹⁵ O růstu počtu domů a počtu obyvatel, který poté nastal, bude pojednáno v další kapitole práce. Obec v souvislosti s pozemkovou reformou získala také nějaké parcely a bývalou starou školu – dům č. 3. Část získaného pozemku využila k rozšíření místního hřbitova. Probíhající pozemková reforma vedla majitele nelahozeveského panství Lobkovice k tomu, že v roce 1925 zrušili samostatnou správu panství a přenesli ji do Roudnice nad Labem.¹¹⁶

Další složitá záležitost, které se obecní zastupitelstvo muselo od tohoto roku věnovat, bylo plánované rozšíření železniční dráhy o druhou kolej. Jednalo se o rozšíření tunelu u Kralup, ale hlavním problémem byl 82 m dlouhý špýchar pod zámkem a vedle něho stojící starý mlýn. V obou případech šlo o památkově hodnotné stavby. Nelahozeveští měli také obavy ze zrušení nádraží a ze zhoršení přístupu k Vltavě, k restauraci a k domkům, které mezi tratí a řekou stály. Také místní farář se domníval, že druhá kolej povede příliš blízko cenného kostela a provoz vlaků může historické stavbě způsobit újmu.¹¹⁷ Proto se v obci střídaly různé komise a řešení se dlouho projednávalo. V roce 1926 byly špýchar a mlýn zbourány. Z mlýna měl být zachován alespoň štít, ale i ten byl nakonec stržen. Za kostelem byla postavena nová nádražní budova, otevřená v roce 1927. Provoz na druhé koleji byl zahájen 12. května 1928. Ačkoliv se obavy ze zrušení nádraží nepotvrdily, stěžovali si někteří místní ještě dlouho na to, že dřívější nádraží bylo bližší a přístup k němu snazší.¹¹⁸

V parlamentních volbách, které se konaly 15. listopadu 1925, zvítězili v Nelahozevsi opět sociální demokraté, kteří získali do Poslanecké sněmovny 95 hlasů a do Senátu 87 hlasů. Těsně za nimi skončili národní demokraté s 87 a 84 hlasy. Poprvé v těchto volbách kandidovali v Nelahozevsi komunisté, kteří skončili s 57 a 52 hlasy na

---

¹¹⁴ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 92–93.

¹¹⁵ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s.40.

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 83.

¹¹⁷ *Tamtéž* s. 84.

¹¹⁸ SOKA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 85.

třetím místě.¹¹⁹ V celostátním měřítku zvítězila v těchto volbách agrární strana (13,66 % hlasů) a za ní těsně skončili komunisté (13, 15 % hlasů). Národní demokracie získala pouze 4, 01 % hlasů.¹²⁰ V Nelahozevsi byly výsledky ve srovnání s celostátními odlišné. Neuspěla zde agrární strana, která získala jen jeden hlas, naopak úspěšná byla národní demokracie. Jednou z příčin tohoto výsledku bylo to, že díky velkostatku, který vlastnil většinu půdy v obci, zde nebyli žádní jiní větší pozemkoví vlastníci. K úspěchu národní demokracie určitě rozhodující měrou přispěla autorita starosty Lambla. Celkem spokojená mohla být v obci lidová strana, která skončila čtvrtá, i když v celostátním měřítku obsadila třetí místo. V Nelahozevsi byli aktivními politickými stoupenci této strany jak předchozí farář Josef Krofta, tak současný farář František Kramata. Za 1. světové války Josef Krofta dokonce po odvedení starosty Lambla do armády určitou dobu obec spravoval a po vzniku Československa kandidoval i v obecních volbách v roce 1919 na kandidátce Sdružených stran.¹²¹

Obecní volby v roce 1927 se v mnohém lišily od voleb v roce 1919 a 1923. V obci byly totiž sestaveny čtyři kandidátky. Kandidátku národních demokratů vedl dosavadní starosta Jaroslav Lambl, nyní již ředitel panství ve výslužbě. V čele sociálních demokratů stanul strojní zámečnick Bohumil Soukup, jedničkou na kandidátce lidové strany, která měla pouze pět kandidátů, byl farář František Kramata. Poprvé v Nelahozevsi samostatně kandidovali národní socialisté, jejichž kandidátku vedl Antonín Jírovec. Jírovec již v obecních volbách v roce 1919 vedl kandidátku sociální demokracie a stal se náměstkem starosty. Ve volbách bylo odevzdáno 445 hlasů a těsně zvítězili národní demokraté, kteří získali 184 hlasů a 6 mandátů. Stejně mandátů získali se 182 hlasy sociální demokraté. Národní socialisté obdrželi 35 hlasů a 1 mandát, strana lidová 44 hlasů a 2 mandáty. Toto rozložení sil ovlivnilo volbu starosty a obecní rady. Starostou byl sice zvolen znovu Jaroslav Lambl, ale již nikoliv jednohlasně, jak tomu bylo doposud. Dostal šest hlasů strany národně demokratické, dva hlasy lidové strany a jeden hlas strany národně socialistické. Jeho náměstkem byl zvolen Antonín Jírovec.¹²²

V roce 1928 proběhly v Nelahozevsi volby do zemského a okresního zastupitelstva. Šlo o první zemské volby v ČSR. V roce 1927 byl totiž přijat zákon o

---

¹¹⁹ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 41.

¹²⁰ V. OLIVOVÁ, *Dějiny...*, s. 144.

¹²¹ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 41.

¹²² *Tamtéž*, s. 43–45.

organisaci politické správy, který rušil dosavadní župní zřízení a vytvořil čtyři samosprávné země. Volby se konaly 2. prosince 1928.

Volby probíhaly v době, kdy již dva roky vládla třetí vláda Antonína Švehly, takzvaná panská koalice, sdružující pravicové a středové politické strany české i německé. Do voleb proto levice, zejména česká a německá sociální demokracie a národní socialisté, šla jako opoziční formace, s ostrou rétorikou, díky čemuž ve volbách posílila.

V celostátním srovnání s parlamentními volbami v roce 1925 získali sociální demokraté navíc 192 000 hlasů, němečtí sociální demokraté 39 000, národní socialisté 186 000 a získali 39 000 hlasů si připsala komunistická strana, levice získala celkem téměř půl milionu hlasů navíc. Naopak ztráty ve volbách postihly lidovou stranu (-118 000 hlasů), slovenské ľud'áky (-92 000 hlasů) a 37 000 voličů ztratila také německá křesťanskosociální strana. Agrární strana zaznamenala přírůstek 69 000 hlasů, ale v českých zemích její pozice spíše oslabila, zatímco přílivu voličů dosáhla na východě státu. V Čechách se nejsilnější stranou stali národní socialisté, na Moravě a ve Slezsku lidovci, na Slovensku ľud'áci a na Podkarpatské Rusi agrárníci.¹²³

V Nelahozevsi zvítězili ve volbách do zemského zastupitelstva, jako obvykle ve „velkých“ volbách, sociální demokraté, kteří oproti parlamentním volbám v roce 1925 posílili o 35 hlasů. Druhé místo si udržela národní demokracie, která také získala o 27 hlasů více. Největší nárůst hlasů zaznamenali třetí národní socialisté, kterým se zvýšil počet hlasů o 46 počet hlasů. Komunisté na čtvrtém místě naopak přišli o 13 hlasů. Lidová strana skončila pátá a přišla pouze o 2 hlasy. Poněkud jiné byly volební zisky stran ve volbách do okresního zastupitelstva. V nich se 138 hlasy zvítězila těsně národní demokracie nad sociálními demokraty, kteří získali 136 hlasů.¹²⁴

V roce 1929 začalo vzrůstat v obci napětí mezi místními sociálními demokraty a starostou Lamblem s jeho stoupenci. Odpůrci Lambla využili k jeho kritice, kterou zveřejnili v Kralupsko-Velvarském Obzoru, oslavu 25. výročí úmrtí Antonína Dvořáka. Ta proběhla 1. května 1929. Obvinili starostu, že oslavu chtěly uspořádat místní spolky, ale on se tajně dohodl pouze se Sokolem Nelahozeves a s Národním sdružením železničářů. To si vždy 1. května pronajímalo sál v restauraci, kde se měl konat slavnostní koncert. V Nelahozevsi bylo v té době pět spolků – Beseda podpůrná a vzdělávací, Sbor

¹²³ V. OLIVOVÁ, *Dějiny...*, s. 247–248.

¹²⁴ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f, s. 47.

dobrovolných hasičů, Sportovní klub Viktorie, Sokol v Nelahozevsi a Sokol v Hleděbci. I. Starosta se proti obvinění z politikaření ohradil rovněž v Kralupsko – Velvarském Obzoru. Argumentoval tím, že v čele oslav stála Místní osvětová komise, která nabídku těchto dvou sdružení přijala ráda. Pořadatelům sice patřil zisk z koncertu, ale zároveň na sebe přijali zodpovědnost za ztráty, ke kterým by mohlo dojít např. v případě špatného počasí. Ostatní spolky totiž dle starosty nedisponují žádnými peněžními prostředky, takže náhrada ztrát by pro ně představovala problém. Lambl argumentoval také tím, že členy Sokola jsou jak národní demokraté, tak sociální demokraté a národní socialisté. Nicméně dle kronikáře se oslav domácí spolky kromě Sokola Nelahozeves nezúčastnily. Starosta naopak uvedl, že se nezúčastnila pouze Beseda podpůrná a vzdělávací.¹²⁵ Dalo by se říct, že tato událost zahájila postupné oslabování Lamblovy autority, které vyvrcholilo jeho předčasným odstoupením z funkce.

Na začátku roku 1929 předal dosavadní kronikář farář František Kramata vedení kroniky novému řídicímu učiteli nelahozeveské školy Jaroslavovi Kolářovi, který byl kronikářem obce do svého pensionování v roce 1933. Jak již bylo uvedeno v úvodu, obsah kroniky se poněkud změnil. Kolář, ačkoliv byl aktivní sociální demokrat, věnoval pozornost především oslavám, které v obci probíhaly, dále místní škole a také průběhu počasí. Snad z toho důvodu chybí v kronice zápis o mimořádných parlamentních volbách v roce 1929.¹²⁶

V neděli 27. září 1931 proběhly v Nelahozevsi další obecní volby, již čtvrté od vzniku samostatného státu. Poprvé bylo voleno 18 zastupitelů, do té doby bylo zastupitelů 15. V obci byly opět sestaveny čtyři kandidátky. Kandidovala národní demokracie, sociální demokracie, národní socialisté a lidová strana. Ve volbách bylo odevzdáno 616 hlasů. Zvítězila v nich národní demokracie vedená starostou Lamblem, která získala 267 hlasů a 8 mandátů. Druzí skončili s 250 hlasy a 7 mandáty sociální demokraté, jejichž jedničkou na kandidátce byl řídicí učitel Kolář. Třetí lidová strana, opět v čele s farářem Kramatou, obdržela 66 hlasů a dva mandáty, národní socialisté získali 34 hlasů a 1 mandát. Lze říct, že se prakticky zopakovaly výsledky obecních voleb z roku 1927.¹²⁷ Starostou byl zvolen 20. prosince, tedy téměř 3 měsíce po volbách, znovu Jaroslav Lambl, jeho náměstkem Jaroslav Kolář.¹²⁸ Tato dlouhá prodleva svědčí o složitém vyjednávání,

---

¹²⁵ SOkA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 91.

¹²⁶ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 48.

¹²⁷ *Tamtéž*, s. 65–66.

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 68.

keré jako by předznamenalo Lamblův předčasný odchod z funkce na jaře roku 1933. V kronice sice o tom není zmínka, ale stalo se to někdy mezi lednem a dubnem 1933. Ještě v lednu je Lambl v kronice uveden jako starosta, v dubnu už je dle kroniky starostou sociální demokrat Josef Vykuka. Lambl funkci starosty vykonával téměř 27 let. V této době došlo opět k výměně kronikáře. Jaroslava Koláře vystřídal nový řídící učitel Josef Molík.¹²⁹ Jeho zápisy jsou obsáhlé, pozornost je věnována jak politickým a hospodářským záležitostem, tak klimatu a kulturnímu dění v obci.

Dne 8. dubna 1934 uvádí kronikář, že: „*různé nespokojenosti s úřadováním bývalého starosty Jaroslava Lambla byly příčinou, že na schůzi obecního zastupitelstva resignovali všichni členové a náhradníci obecního zastupitelstva československé sociálně demokratické strany*“.¹³⁰ Dále odstoupili dva náhradníci za národní demokracii. Tato rezignace na členství v obecním zastupitelstvu způsobila, že zastupitelstvo nebylo schopné se usnášet. Proto odstoupili i ostatní členové zastupitelstva a Zemský úřad v Praze výnosem z 8. května 1934 obecní zastupitelstvo v Nelahozevsi rozpustil. Po několika dnech jmenoval Okresní úřad v Kralupech nad Vltavou správní komisi. Jejím předsedou byl Ota Votík, vrchní komisař okresní správy politické v Kralupech, členy pak bývalí zastupitelé Bedřich Černý, František Pokorný, Josef Vykuka a Antonín Zeman, kterého v říjnu vystřídal František Procházka.¹³¹

Výnosem Okresního úřadu v Kralupech nad Vltavou ze dne 27. září. 1934 byly vypsány v Nelahozevsi nové obecní volby. Ty proběhly 9. prosince 1934 a odevzdalo v nich svůj hlas 752 voličů z toho platných hlasů bylo 734. Bylo podáno pět kandidátek – č. 1 kandidátka živnostenské strany, č. 2 sociálně demokratická kandidátka, č. 3 národně socialistická kandidátka, č. 4 kandidátka s názvem Nepolitická skupina občanů Hleďsebe I. a kandidátka č. 5 s názvem Občanské strany, na které se spojili národní demokraté a lidová strana. Při těchto volbách došlo v Nelahozevsi k malému politickému zemětřesení. Do voleb se spojily kandidátky číslo 1, 2 a 4. Poprvé od roku 1918 nekandidoval Jaroslav Lambl. Nepolitická kandidátka občanů Hleďsebe I. byla v nelahozeveském politickém životě také novým jevem. Zřejmě byla výsledkem rychlého růstu této části Nelahozevsi, která proto chtěla významněji ovlivňovat dění v obci.

---

¹²⁹ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f, s. 78.

¹³⁰ *Tamtéž*, s. 84.

¹³¹ *Tamtéž*, s. 85.

Vítězem voleb se stala sociální demokracie s 266 hlasy a 7 mandáty, Občanské strany na druhém místě získaly 214 hlasů a 5 mandátů, poměrně úspěšná byla Nepolitická skupina občanů Hled'sebe I. na třetím místě. Obdržela 142 hlasů a 3 mandáty. Živnostenská strana získala 71 hlasů a 2 mandáty, národní socialisté 41 hlasů a 1 mandát. Dne 30. prosince 1934 byl zvolen opět starostou obce sociální demokrat Josef Vykuka, který nahradil Jaroslava Lambla po jeho předčasném odchodu z funkce. Jeho náměstkem se stal Bedřich Černý, jednička na kandidátce Občanských stran.¹³²

Sotva se situace v obci uklidnila po předčasných obecních volbách, čekaly Nelahozeves v roce 1935 dokonce dvoje volby – parlamentní a do zemských a okresních zastupitelstev. Odehrávaly se v rozjitřené mezinárodní i vnitropolitické situaci. Ve volbách šlo o střetnutí mezi dvěma politickými proudy. Jeden z nich, tvořený vládními stranami, usiloval o udržení demokratické formy státu a dosavadní linie zahraniční politiky. Druhý proud, představovaný blokem protivládní opozice, směřoval proti vnitřní demokracii a prosazoval novou orientaci zahraniční politiky.¹³³ Celostátní výsledky byly varující. Nejsilnější stranou se stala Sudetendeutsche Partei, těsně za ní skončila agrární strana. Na Slovensku získal rozhodující postavení pravicový autonomistický blok, který tvořily Ľudová strana, slovenská národní strana, polské nacionální strany a ukrajinský autonomistický svaz. V českých zemích zaznamenaly všechny vládní strany pokles hlasů – agrární o 4,5 %, lidová o 11,4 %, národní socialisté o 11,6 % a sociální demokracie ztratila 3,8 %.¹³⁴

V Nelahozevsi dosáhli v parlamentních volbách, které proběhly 19. května 1935, výrazného úspěchu sociální demokraté. Zvítězili a získali ve volbách do poslanecké sněmovny 290 hlasů, což představovalo 37 % všech odevzdaných hlasů. Tato strana zvítězila v obci ve všech parlamentních¹³⁵ a zemských volbách od roku 1920 kromě voleb do okresního zastupitelstva v roce 1928. Nejlepšího výsledku – 53 % hlasů dosáhla v parlamentních volbách v roce 1920. Ve 20. letech se její výsledky pohybovaly mezi 25–29 % hlasů. Druhé skončilo ve volbách do poslanecké sněmovny Národní sjednocení se 140 hlasy, které představovaly 18 % odevzdaných hlasů. Národní demokracie, jejímž dědicem Národní sjednocení bylo, dosahovala v Nelahozevsi velmi slušných výsledků. V roce 1920 získala 30 % hlasů, v dalších volbách dosáhla na 24–31 % hlasů. Třetí

---

¹³² *Tamtéž*, s. 88–90.

¹³³ V. OLIVOVÁ, *Dějiny...*, s. 195.

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 197.

¹³⁵ Jak bylo výše uvedeno, v kronice nejsou zaznamenány výsledky parlamentních voleb v roce 1929.

národní socialisté dosáhli svého nejlepšího výsledku v historii. Jejich 135 hlasů znamenalo 17 % hlasů odevzdaných ve volbách do poslanecké sněmovny.¹³⁶

Krátce po skončení parlamentních voleb proběhly 27. května 1935 volby do zemských a okresních zastupitelstev. První opět skončili sociální demokraté, kteří získali 259 (zemské zastupitelstvo) a 262 (okresní zastupitelstvo) hlasů. Na druhém místě skončili národní socialisté, třetí Národní sjednocení. Čtvrtá byla lidová strana.¹³⁷

Jestliže ohledně politického života a správy obecních záležitostí lze ve 20. letech mluvit o stabilitě, klidu a poměrně neměnné situaci, ve 30. letech se situace radikálně změnila. Vše začalo v roce 1933, jak bylo uvedeno výše, předčasným odchodem Jaroslava Lambla z funkce starosty. V roce 1934 bylo rozpuštěno obecní zastupitelstvo, proběhly nové obecní volby a starostou se stal sociální demokrat Josef Vykuka.¹³⁸ Problémy tím ale neskončily.

Potíže obecní samosprávy vyvrcholily v roce 1937. Černým dnem se stal pro nelahozevské zastupitele 12. březen 1937, kdy při kontrole obecních účtů Okresním úřadem v Kralupech nad Vltavou bylo zjištěno, že v obecní pokladně chybí 65 440 Kč. Starosta obce Josef Vykuka byl vzat do vyšetřovací vazby, vedení obce převzal jeho náměstek Bedřich Černý. Záhy ale došlo při volbě nového starosty k neshodám, a nakonec na protest odstoupili obecní zastupitelé, zvolení za živnostensko-obchodní stranu a za Občanské strany. Tím počet členů zastupitelstva klesl pod dvě třetiny, a tak Zemský úřad v Praze výnosem z 30. července 1937 obecní zastupitelstvo rozpustil. Správou obce byl již podruhé Okresním úřadem v Kralupech nad Vltavou pověřen vládní komisař Ota Votík.¹³⁹ Dále byl, jak uvádí kronikář „za účelem bližší spolupráce s obyvatelstvem“ jmenován poradní sbor z nelahozevských občanů. Jeho členy se stali František Pokorný, Bedřich Černý, František Kramata a Antonín Novák. V září 1937 doplnil počet členů ještě Antonín Svoboda. Tato situace ve správě obce trvala až do května 1938.¹⁴⁰

Nové předčasné obecní volby proběhly 29. května 1938. Kandidovalo v nich 5 stran – sociální demokracie, národní socialisté, lidová strana, komunistická strana a Nepolitická občanská skupina. Kandidátky sociálních demokratů a komunistické strany

---

¹³⁶ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., 94–95.

¹³⁷ *Tamtéž*, s. 96–97.

¹³⁸ *Tamtéž*, s. 88–90.

¹³⁹ *Tamtéž*, s. 111–112.

¹⁴⁰ *Tamtéž*, s. 112.

se do voleb spojily. Ve volbách bylo odevzdáno 776 hlasů. Zvítězili národní socialisté s 212 hlasy a 5 mandáty. Druzí skončili sociální demokraté se 197 hlasy. Ti spolu s komunistickou stranou, se kterou šli společně do voleb a která skončila na pátém místě s 57 hlasy, získali 6 mandátů. Nepolitická občanská skupina na třetím místě obdržela 192 hlasů, což jí vyneslo 4 mandáty. Čtvrtá strana lidová získala 118 hlasů a 3 mandáty. Na starostu obce kandidovali za národní socialisty Antonín Novák a za nepolitickou skupinu Antonín Svoboda. Volba proběhla 16. června 1938, zvítězil v ní jasně Antonín Novák, který obdržel 15 hlasů.¹⁴¹ V Nelahozevsi šlo ve sledovaném období o první volbu starosty, ve které proti sobě stáli dva kandidáti.

V téže době konstatoval Okresní úřad v Kralupech, že se zlepšila výrazně finanční situace obce, protože továrna V.D.P. začala obci platit povinný příspěvek.¹⁴² Mohlo se zdát, že se poměry v Nelahozevsi obrací k lepšímu. Obec spravovalo řádné zastupitelstvo a finančně na tom nebyla špatně. Jenže klidný život středočeské vesnice narušoval již od května 1938 politický vývoj. Rostoucí obavy zaktivizovaly místní sbor Civilní protiletectvé obrany, dále jen CPO. Tento sbor vznikl v obci již v roce 1936 na základě zákona č. 82/1935 Sb. o ochraně a obraně proti leteckým útokům. Tímto zákonem byly úkoly této organizace právně přeneseny na veřejnou správu. Došlo k transformaci původní civilní obrany proti letadlům (OPL) na Civilní protiletectvou ochranu (CPO). Na základě nařízení a směrnic ministerstva vnitra byly k provádění ustanovení tohoto zákona zřízeny v obcích poradní sbory CPO. Obec byla hlavní organizační jednotkou a zřizovala orgány CPO.¹⁴³ V Nelahozevsi místní CPO zorganizovala samaritánské kurzy, které proběhly na podzim 1937 a v létě 1938. V září 1938 v době vyhlášení všeobecné mobilizace CPO zřídila ošetrovnu ve školní budově, která fungovala do 5. října. V září také do Nelahozevsi přišlo 145 českých uprchlíků z pohraničí. Byli ubytováni v prázdných bytech a v sále restaurace u nádraží. Část těchto lidí z obce brzo odešla.¹⁴⁴ Další události září 1938 – všeobecná mobilizace, kdy do armády byli povoláni rovněž občané Nelahozevsi, a podpis mnichovské dohody, obavy jen zhoršovaly. Na straně 130 Pamětní knihy místní kronikář uvedl: „Dne 5. října 1938 odstoupil prezident dr. Beneš a odebral se do ciziny.“¹⁴⁵ První republika tak i v Nelahozevsi končila.

---

¹⁴¹ *Tamtéž*, s. 124–125.

¹⁴² *Tamtéž*, s. 127.

¹⁴³ Bohumil ŠILHÁNEK – Josef DVORÁK, *Stručná historie ochrany obyvatelstva v našich podmínkách*, Praha 2003, s. 24.

¹⁴⁴ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., 129.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, s. 130.

4. Hospodářský, společenský a kulturní život obce Nelahozeves v letech 1918–1938

4.1 Hospodářský život

Obec Nelahozeves měla v roce 1921 626 obyvatel, kteří žili v 82 domech. Ve srovnání s rokem 1910 se počet obyvatel zvýšil o 15 osob a v obci bylo v tomto období vybudováno 13 nových domů.¹⁴⁶ Díky pozemkové reformě (více kapitola 3) došlo ve druhé polovině 20. let k značnému růstu obyvatel. Na parcelách, zabraných velkostatku, rychle rostly nové domy. Výsledky sčítání lidu, které proběhlo v prosinci 1930, ukázaly, že v obci žije již 1007 osob ve 201 domech.¹⁴⁷ Ve srovnání s rokem 1921 vzrostl tedy počet obyvatel o 381 osob, počet domů se zvýšil o 119. Růst obce pokračoval i ve 30. letech, mezi lety 1933–1938 bylo postaveno 45 nových domů.¹⁴⁸

Z hlediska sociální struktury byla Nelahozeves především obcí drobných řemeslníků, živnostníků a zaměstnanců. Ti pracovali zejména jako železniční zaměstnanci, někteří nadále jako zemědělství dělníci na velkostatku či zaměstnanci průmyslových podniků v okolí a drobných průmyslových podniků v obci. Po roce 1932 našli mnozí, zejména ženy, práci v nově vybudované továrně, o které bude pojednáno dále.

Dle Adresáře republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství z roku 1931 byly v Nelahozevsi zastoupeny tyto profese: holič, klempíř, kolář, tesař, truhlář, pokrývač, mechanik, 3 kováři, 2 obuvníci, 1 krejčí a 3 krejčovské, 9 obchodů, 1 obchod s uhlím, 3 hostince, 2 zahradníci a porodní asistentka.¹⁴⁹

Ve 20. letech začaly v Nelahozevsi působit dvě menší firmy. Jednou z nich byla „Výroba ozdob na vánoční stromy a umělého ovoce, Antonín Svoboda, Nelahozeves u Kralup n. Vlt.“ Tuto firmu založil v Kralupech nad Vltavou Antonín Svoboda již v roce 1919 a v roce 1925 ji přestěhoval do Nelahozevsi. Výrobu postupně rozšiřoval a v druhé polovině 30. let zaměstnával až 40 lidí. Firma vyráběla všechny druhy skleněných

¹⁴⁶ J. RŮŽIČKOVÁ – J. ŠKRABAL a kol., *Historický lexikon...*, s. 127.

¹⁴⁷ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 82.

¹⁴⁸ A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...*s. 28.

¹⁴⁹ Rudolf MOSSE, *Adresář republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. 1931 – svazek II. Země Moravskoslezská, Slovensko, Podkarpatská Rus*, Praha 1931.

vánočních ozdob, dále ozdoby z papíru, dřeva a také vánoční řetězy či vatové ozdoby. Firma dokázala své výrobky i vyvážet, více než 30 % produkce směřovalo do různých evropských zemí a do Ameriky.¹⁵⁰

Druhá firma, která poskytovala pracovní příležitost až 60 zaměstnancům, byla továrna Josefa Popka. Vznikla také v roce 1925 a vyráběla kancelářské potřeby a mechanické pomůcky.¹⁵¹

Velkým zásahem do života obce bylo založení podniku, který v roce 1932 vybuodovala v obci Velkonákupní společnost družstev na ploše 43 000 m². Šlo o vzájemně propojený komplex, který tvořila rafinerie jedlých olejů a vegetabilních tuků, dále továrna na margarín a jedlé tuky a továrna na mýdlo a prací prostředky. Závod byl velmi moderní. Ve funkcionalistickém stylu zde vznikly tři hlavní tovární budovy, skladiště, budova kotelny a strojovny, transformační stanice a administrativní budova. V administrativní budově byla v suterénu jídelna pro zaměstnance a v prvním patře byty pro úředníky. Rozsáhlý komplex doplňovala ještě budova garáží, v jejímž přízemí byla umístěna závodní prádelna. Podnik disponoval vlastní studnou, hlubokou 40 m, která byla vybavena elektrickými čerpadly. Pohon strojů obstarával parní stroj a jako rezerva sloužila přípojka na síť Elektrárenského svazu okresů středočeských. Továrna měla vlastní vlečku, připojenou na železniční stanici Veltrusy, a benzinovou čerpací stanici. Mezi nejznámější výrobky patřily margarín Dukát, pokrmový tuk VDP, jemné stolní oleje, jádrová mýdla VDP a Owen, bílé mýdlo Hyacint a mýdlový prášek Pokrok.¹⁵² V roce 1933 zaměstnával podnik 168 dělníků. V tomto roce vyrobila 474 vagonů tuků a 215 vagonů mýdla.¹⁵³ V roce 1935 již bylo vyrobeno 800 vagonů tuků a 300 vagonů mýdla. Pracovalo zde celkem 209 zaměstnanců.¹⁵⁴

Přes tyto výše uvedené možnosti zaměstnání se důsledky hospodářské krize nevyhnuly ani Nelahozevsi. Již v roce 1931 uvádí kronikář, že v obci je 20 nezaměstnaných, kteří dostávají podporu 15–20 Kč týdně.¹⁵⁵ Nezaměstnanost se v obci ve třicátých letech stala trvalou součástí jejího života, i když počet nezaměstnaných nebyl příliš vysoký. V roce 1934 zde bylo 19 nezaměstnaných, v roce 1936 23 nezaměstnaných.

---

¹⁵⁰ A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...s.* 94.

¹⁵¹ *Tamtéž*, s. 95.

¹⁵² Příloha č. 1 Pamětní knihy Nelahozeves – brožura V.D.P. Nelahozeves.

¹⁵³ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s 83.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 103.

¹⁵⁵ *Tamtéž*, s. 64.

Ti, pokud byli svobodní, dostávali podporu 10 Kč týdně a 1 chleba měsíčně. Pokud byli ženatí, obdrželi podporu ve výši 20 Kč týdně a 2 chleby měsíčně.¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ *Tamtéž*, s. 91 a 103.

4.2. Kultura, sport a společenský život v obci Nelahozeves v letech 1918–1938

Nový stát přinesl novou ideologii i nové významné svátky, jejichž oslavy provázely občany během celého sledovaného období. Tyto nové politické memoriální rituály, organizované za republiky často učiteli místních škol, vyzdvihovaly etické ideály a vyvolávaly dojem dějinných zdrojů politické moci přesahujících lidskou existenci. Jimi se jednotlivci emočně identifikovali se zdůrazňovanými mezníky a osobnostmi v historii společenství a upevňoval tak své národní vědomí.¹⁵⁷

Každoročně v březnu probíhala oslava narozenin prezidenta republiky Tomáše Garrigue Masaryka. Podílela se na ní místní osvětová komise, dále spolky, které svými aktivitami po celé sledované období významně ovlivňovaly společenský život v obci, a často také žáci místní školy. Oslava se pravidelně konala v sále místní restaurace. Zde bylo většinou sehráno divadelní představení doplněné přednáškou.¹⁵⁸

Poměrně hojnou účast měly průvody, které pořádal místní Sokol ve spolupráci s dalšími korporacemi 5. července v předvečer upálení mistra Jana Husa. Například v roce 1931 popisuje kronikář tuto slavnost takto: „*vydal se lampionový průvod ke křížku za hřbitovem, kde o Husovi promluvil pan Ant. Zeman. Pak zapálena hranice a zpívána píseň Hranice vzplála, načež průvod vrátil se k restauraci*“.¹⁵⁹

Pravidelně se v obci také pořádaly oslavy 28. října. Rovněž jejich průběh měl zaběhlý ráz. Oslava byla zahájena průvodem obcí. Ten směřoval k desce se jmény padlých nelahozeveských občanů v 1. světové válce, která byla v roce 1926 umístěna na skále pod zámek. Zde byly proneseny projevy a zazpívána hymna. Průvod se poté navrátil do restauračního sálu a účastníci ještě zhlédli divadelní představení.¹⁶⁰

Kromě těchto pravidelných oslav byly pro Nelahozeves typické oslavy spojené s jejím nejslavnějším rodákem Antonínem Dvořákem. Ve sledovaném období je třeba zmínit dvě. Vzpomínková slavnost, připomínající 25. výročí úmrtí slavného skladatele, proběhla 1. května v roce 1929 a vyvolala v obci ostré politické spory mezi starostou

---

¹⁵⁷ Josef PETRÁŇ, Dvacáté století v Ouběnicích. Soumrak tradičního venkova, Praha 2009, s. 261.

¹⁵⁸ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 63.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 64.

¹⁶⁰ *Tamtéž*, s. 46 a 63.

Lamblem a opozicí (srov. kapitola 3.) V nelahozeveské kronice je o slavnosti napsáno: „V 10 hodin ráno vyšel průvod od místní restaurace k rodnému domu, na němž zavěšen byl věnec se stuhami nár. barev. Slavnost zahájil starosta obce p. Jar. Lambl, řed. panství v. v. Slavnostní řeč měl žák Dvořákův p. Voj. Mádlo, hud. skladatel. Slavnosti této zúčastnily se též školní děti a příbuzní Oslavence. Slavnost zakončena zapěním národní hymny. Odpoledne konán v místní restauraci koncert s tímto pořadem... Dne 3. května pořádala Státní konservatoř hudby z Prahy k uctění památky 25. výročí úmrtí M. Ant. Dvořáka pouť do naší obce.....Slavnost zakončena státními hymnami. K slavnosti této sjelo se mnoho dětí z okolních škol, žáci reálného gymnasia se svými profesory z Kralup n. Vlt. A mnoho cizinců“.¹⁶¹

Druhou velkou „dvořákovskou akcí“ byla národní pouť do Nelahozevsi 1. května 1932. Uspořádal ji Spolek pro postavení pomníku Ant. Dvořákovi v Praze. Zúčastnili se jí Josef Suk, hráči Pražského dechového kvinteta, orchestru Národního divadla i České filharmonie. Účastníci přišli pěšky z Kralup nad Vltavou do vsi ve 4 hodiny odpoledne. Již v Kralupech si prohlédli Dvořákovo gymnasium a Dvořákovo museum. V Nelahozevsi je uvítal starosta Jaroslav Lambl a poté následovalo hudební vystoupení smíšeného sboru „Fibich“ a již zmíněného Pražského dechového kvinteta řízeného Václavem Smetáčkem. Hráči přednesli s velkým úspěchem Dvořákovy skladby Humoreska a Valčík č. 6. Slavnost byla zakončena prohlídkou rodného domu skladatele, který byl k této příležitosti opraven.¹⁶²

Další důležitou součástí kulturního života obce bylo ochotnické divadlo, které hrály především místní spolky a Mladá generace lidové strany. Kromě tzv. lidových her nevalné úrovně měli nelahozeveští občané možnost shlédnout například Jiráskovu Lucernu, Maryšu bratří Mrštíků či sociální drama Viléma Wernera Lidé na kře. Pro ilustraci je zde uveden přehled divadelních představení, která se v obci uskutečnila v roce 1937:

březen – hru Lída, děvče z Krkonoš sehrála Mladá generace lidové strany

---

¹⁶¹ *Tamtéž*, s. 58–59.

¹⁶² *Tamtéž*, s. 70.

červenec – hru Pod naší lípou se hrála v zámeckém parku opět Mladá generace lidové strany

srpen – hru Naše tchyně odzbrojuje se hrála Mladá generace lidové strany v zámeckém parku

září – hru Věrní se probouzejí se hrála místní osvětová komise

říjen – hru Zborov se hráli místní Baráčníci

říjen a listopad – hru Maryša se hrál Sokol Nelahozeves

prosinec – pohádku Vánoční pohádka o chudém Ondřejovi se hrála jednota Orel¹⁶³

Jak již bylo uvedeno, velkou roli ve společenském a kulturním životě obce měly místní spolky. Ve dvacátých letech jich v Nelahozevsi působilo pět – Sbor dobrovolných hasičů, Sokol Nelahozeves, Sokol Hleďsebe 1., Beseda podpůrná a vzdělávací a SK Viktoria Nelahozeves.

Nejstarším spolkem byl Sbor dobrovolných hasičů, založený již v roce 1909. Jeho prvním starostou, který ve funkci vydržel dvacet dva let, byl starosta obce Jaroslav Lambl. Prvním velitelem byl zvolen vrchní zámecký zahradník Josef Brzák. Zázemí pro svou činnost našel sbor na dlouhou dobu v prostorách zámku. Sbor se zúčastňoval hašení požárů v obci i okolí, jeden z jeho prvních zásahů proběhl v roce 1914 při hašení požáru nelahozeveského zámku, jak již bylo zmíněno v kapitole 2. Členové sboru se pravidelně věnovali protipožárním hlídkám a podíleli se aktivně na akcích, které v obci probíhaly.¹⁶⁴

Vznik Sokola je spojen s uvolněním poměrů v našich zemích po roce 1860. K jeho založení došlo v Praze 16. února 1862. U jeho zrodu stáli Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner. Kromě cvičebního programu byla v Sokole přítomna vlastenecká a etická výchova, což odpovídalo Tyršovu ideálu všestranné osobnosti zdatné tělesně i duševně. Od jeho založení se v Sokole rozvíjel čilý společenský a kulturní život, konaly se přednášky, byly organizovány plesy a zábavy, hrálo se divadlo. Po vzoru pražského Sokola vznikaly sokolské jednoty v dalších místech Čech a Moravy. Slučovaly se do žup, které

---

¹⁶³ *Tamtéž*, s. 127.

¹⁶⁴ SOKA Mělník, f. OFJL, 1918–1942, neusp. f.

zastřešovala Česká obec sokolská.¹⁶⁵ V Nelahozevsi vznikl v roce 1920 Sokol v osadě Hled'sebe 1. a v roce 1921 byl založen Sokol v Nelahozevsi. Hlavním iniciátorem jeho založení byl František Moravec, prvním starostou se stal Jaroslav Lambl, kterého vystřídal v roce 1926 Jan Špaček. V roce 1928 se stal starostou Sokola Antonín Jírový.¹⁶⁶ Záhy po vzniku spolku bylo zakoupeno náradí a náčiní a v sále restaurace začalo probíhat pravidelné cvičení. Sokol byl významným pořadatelem zábav, plesů a divadelních představení v obci, zapojoval se také do pořádání různých oslav, zejména průvodu v předvečer Husova svátku a oslav 28. října. Dne 7. června 1931 uspořádal Sokol Nelahozeves veřejné okrskové cvičení I. okrsku Sokolské župy Podřípské, které se díky krásnému počasí velmi vydařilo.¹⁶⁷

O dalším nelahozeveském spolku – Besedě podpůrné a vzdělávací se nepodařilo získat téměř žádné informace. Ze zápisů v obecní kronice vyplývá, že byla úzce propojena s místní organizací sociálně demokratické strany.

Rozvoj sportu, zejména kopané, vedl v roce 1921 k založení oddílu kopané SK Viktoria Nelahozeves. Již od roku 1920 projevovali mladí chlapci v obci zájem o kopanou a založili si první neoficiální hřiště na poli u zámecké vodárny. V roce 1921 si pořídili z vlastních prostředků první dresy. Jednalo se o sešíváné červeno-bílé košile, které oblékali hráči dlouhá léta. V témže roce začal oddíl využívat první oficiální hřiště u „Hájovny“, nedaleko železniční trati. Kabiny u hřiště nebyly, a tak se hráči převlékali v místních hostincích, nejdříve „U Kameníčků“, potom „U pana Volejníka“ a nakonec dlouhá léta v restauraci „U Janáče“. V roce 1926 museli hráči toto hřiště opustit, protože byl budován nadjezd nad tratí. Nové hřiště vzniklo na kraji lesa, na druhé straně trati v místě zvaném „Na horách“.¹⁶⁸ Ve třicátých letech byla v oddíle již dvě družstva mužů – mužstvo A a mužstvo B (Rezerva). Sezona trvala od března do listopadu, intenzivně se hrálo i v červenci a srpnu. Například v roce 1933 sehrálo mužstvo A 30 zápasů s 19 sportovními kluby, z toho 13 proběhlo na domácím hřišti. Mužstvo B sehrálo 24 zápasů. Šlo stále pouze o přátelské zápasy, protože do mistrovské soutěže se klub zapojil až v roce 1934.¹⁶⁹ V témže roce se hřiště klubu znovu přestěhovalo, a to do míst, kde je dnes tréninkové hřiště. Od roku 1933 se dochovaly kapitánské knihy a knihy zápisů ze schůzí výboru SK

---

¹⁶⁵ *Tamtéž.*

¹⁶⁶ *Tamtéž.*

¹⁶⁷ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 64.

¹⁶⁸ Jiří ROUS, *Výročí založení SK Viktoria Nelahozeves 1921–2001.*

¹⁶⁹ *Tamtéž*, s. 5–6.

Viktoria. V kapitánských knihách lze nalézt výsledky zápasů, sestavy mužstva a popisy průběhu zápasů. Zápisy z členských schůzí se věnují dění v klubu. Například v zápise z 8. března 1933 je uvedeno: „Praní prádla – po vyčerpání zpráv funkcionářů bylo rozhodnuto, že I. A mužstvo si bude prát dres samo. Praní dresu pro Rezervu a úklid sítí ze hřiště zařídí kolega Král Josef, za čež má políčko na hřišti a prodej nápojů na hřišti“.¹⁷⁰ Oddíl pokračoval v činnosti až do konce sledovaného období, i když po roce 1935 procházel určitou krizí. Podařilo se mu jí ale překonat a koncem třicátých let začal být v klubu hrán hokej a volejbal.¹⁷¹

Ve třicátých letech přibýly v obci dva nové spolky – Vlastenecké dobročinné sdružení obec baráčníků Nelahozeves¹⁷² a tělocvičná jednota Orel.¹⁷³

V životě občanů Nelahozevsi hrála ve sledovaném období samozřejmě svou roli církev. Ačkoliv si již v roce 1910 stěžoval tehdejší farář Václav Kindl na špatnou návštěvnost bohoslužeb a na silný vliv sociální demokracie v obci,¹⁷⁴ sčítání lidu v roce 1921 tuto situaci nepotvrdilo. Celkem bylo v obci 555 katolíků, 21 evangelíků, 4 osoby židovského vyznání a 45 osob bez vyznání, což činilo 7 % z celkového počtu obyvatel.¹⁷⁵ Tento údaj odpovídá celorepublikovému počtu osob bez vyznání. Jednalo se tedy o průměr. Nelahozeves a její okolí nepatřily určitě k oblastem s hlubokou religiozitou, ale ani k oblastem, kde docházelo k velkému úbytku věřících. Politicky aktivní byl již farář Josef Krofta, který působil v obci od roku 1912. V obecních volbách v roce 1919 kandidoval za „sdružené strany“ a stal se členem obecní rady. Výraznou postavou zdejšího politického dění se stal farář František Kramata, který nastoupil na nelahozeveskou faru 30. ledna 1923. Již v roce 1923 dokázal v obecních volbách postavit samostatnou kandidátku lidové strany, i když pouze s 5 kandidáty. Kramata se dokonce stal po odstoupení Karla Richtera, který se odstěhoval, náměstkem starosty. Po obecních

---

¹⁷⁰ *Tamtéž*, s. 4.

¹⁷¹ *Tamtéž*, s. 8.

¹⁷² Počátky baráčníků se datují rokem 1873, kdy bylo v Kolíně založeno sdružení Svobodná obec baráčníků. Hlavním cílem byla podpora vlasteneckých a dobročinných cílů. Velmi populární byly krojované plesy, slavnostní vítání jara se stavěním májek a dožínkové slavnosti, které baráčníci pořádali. viz A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...*s. 71.

¹⁷³ Orel je katolická sportovní organizace. Jeho počátky jsou spojeny s Jednotou katolických tovaryšův Praze, při které vznikl v roce 1896 tělocvičný odbor. Formálně byl Orel založen v roce 1909 a rychleji se rozvíjel na Moravě. V Čechách vznikl v roce 1911 První pražský Orel. Větší rozmach zažil Orel v Čechách až po první světové válce viz A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...*s. 71.

¹⁷⁴ SOKa Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 30.

¹⁷⁵ SOKa Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 38.

volbách v roce 1927, ve kterých získali lidovci 2 mandáty, se stal pokladníkem zastupitelstva. Kandidoval pak úspěšně ve všech obecních volbách do roku 1938.¹⁷⁶

O tom že farníkům nebyl život ve farnosti lhostejný, svědčí sbírka na pořízení nového zvonu. Tato sbírka proběhla v roce 1921 v obcích Nelahozeves, Lešany a Hled'sebe, tvořily zdejší farní osadu. Vynesla 3 193 Kč, ke kterým bylo přidáno 30 Kč ze sbírek uložených ve spořitelně a 18 Kč z kostelních sbírek. Za tuto sumu – celkem 3 241 Kč, byl pořízen nový zvon. Na zvon byly umístěny dva nápisy – nápis: „*Věnovali dárcové z Nelahozevsí, Lešan a Hled'sebi roku 1921*“ a nápis: „*Co hrozná válka vzala-zas zbožná štědrost dala*“. Výzdobu zvonu doplnil obraz sv. Vavřince, protože pouť v obci se slavila na sv. Vavřince a v kostele nebyl dosud žádný obraz či socha tohoto světce.¹⁷⁷

I zdejší život nadále ovlivňovaly tradiční rituály spjaté s církevním rokem a určovaly jeho rytmus. K svátečnímu času Vánoc, Velikonoc náleží zvyky ve společných úkonech nejen církevního rituálu, ale i hostiny s rituálními pokrmy v rodinném společenství, jež se tím utvrzuje, stejně jako rituální půst posiluje konformitu jednotlivců s pravidly společenství.¹⁷⁸

---

¹⁷⁶ *Tamtéž*, s. 48.

¹⁷⁷ SOKA Mělník, f. FÚN, 1900–1932, neusp. f., s. 76–77.

¹⁷⁸ J. PETRÁŇ, *Dvacáté století...*, s. 259.

4.3. Škola v Nelahozevsi v letech 1918–1938

Vznik nelahozeveské školy je spojen s tereziánskou reformou školství, která byla zahájena vydáním Všeobecného školního řádu 6. prosince 1774. Podstatou reformy bylo doplnění školského systému, který se dosud opíral o univerzity, gymnázia a partikulární městské školy, o systém veřejných škol. Ty měly poskytovat vzdělání veškerému obyvatelstvu. Ve všech farních obcích měly vzniknout triviální školy. Jednou z nich byla i škola v Nelahozevsi, založená v roce 1785.¹⁷⁹

Změny v organizaci školství přinesl v roce 1869 říšský školský zákon, který vypracoval ministr Hausner. Hausnerův zákon zavedl osmiletou školní povinnost, rozšířil obsah vzdělání a zřídil osmileté obecné školy a osmileté školy měšťanské, které mohly být pouze tříleté, když navazovaly na nižší pětiletý stupeň školy obecné. Organizace školství, zavedená Hausnerovým zákonem, se nezměnila ani po roce 1918.¹⁸⁰

Vyučování v Nelahozevsi nejdříve probíhalo v domě čp. 3, který patřil zdejšímu lobkovickému velkostatku. Do roku 1880 byla obecná škola jednotřídní, poté dvoutřídní a na počátku 20. století byla otevřena třetí třída. Zvětšující se škole již nevyhovovaly dosavadní prostory, a proto byla v letech 1899–1900 postavena nová školní budova čp. 55.¹⁸¹

Nelahozeveská obecná škola byla tedy před I. světovou válkou školou trojtřídní a navštěvovalo ji kolem 160 dětí. Za války, jak již bylo uvedeno v kapitole 2, škola se, podobně jako mnoho dalších škol v našich zemích, potýkala s různými problémy. Dva učitelé museli nastoupit vojenskou službu, horšila se školní docházka žáků, někdy nebylo čím topit. Konec války a vznik Československé republiky přivítali žáci v čele s řídícím učitelem Františkem Příhodou, který na škole působil třicet devět let – od roku 1886 až do roku 1925, kdy odešel do penze.¹⁸²

Věcné náklady chodu školy hradila školní obec. Důležitým orgánem, který ovlivňoval život školy, byla školní rada. Dle zákona č. 292 ze dne 9. dubna 1920, který upravoval správu ve školství, bylo stanoveno, že každá školní obec zřídí školní radu jako

---

¹⁷⁹ A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...s.* 50.

¹⁸⁰ Tomáš KASPER – Dana KASPEROVÁ, *Dějiny pedagogiky*, Praha 2008, s. 97.

¹⁸¹ A. TEJNICKÁ – B. TEJNICKÝ, *Nelahozeves...s.* 50.

¹⁸² SOKA Mělník, f. ZŠN, okres Mělník, 1894–1945, část. usp. f.

veřejný úřad. Školní rada se skládala z předsedy, zástupců školy, tj. učitelů a ze zástupců obce. Zástupce obce volilo obecní zastupitelstvo. Předsedu volili členové rady. Funkční období školní rady bylo čtyři roky. V Nelahozevsi byla ustanovena školní rada v roce 1920 a jejím předsedou se stal starosta obce Jaroslav Lambl.¹⁸³

V poválečném školním roce 1918/19 navštěvovalo školu 159 dětí. Postupně v první polovině dvacátých let počet žáků klesal, takže v roce 1925/26 bylo provedeno sloučení první a třetí třídy a škola se stala dvoutřídní s 92 žáky. Na škole tehdy působili tři učitelé, katecheta a vyučující českobratrského náboženství. Protože dlouholetý řídící učitel Příhoda byl k 1. září 1925 penzionován, stal se zatímním správcem školy učitel Josef Vodička. Ten ze školy 1. září 1927 odešel a školu půl roku spravovala jako zatímní správce Hedvika Bednářová – Radiměřská.¹⁸⁴

Nový definitivní řídící učitel Jaroslav Kolář nastoupil do školy 1. února 1928. Tento rodák ze Soběslavi měl tehdy za sebou již třicet jedna let pedagogické praxe, zejména ve školách na Třeboňsku. Od roku 1925 byl řídícím učitelem v Pálecce v okrese Slaný. Byl aktivním sociálním demokratem a v Nelahozevsi se významně podílel na politickém životě obce (srov. kapitola 3.) V letech 1929–1933 byl také kronikářem obce, když v této funkci nahradil faráře Kramotu. V době, kdy psal obecní kroniku, je v ní možné nalézt poměrně dost zpráv o dění ve škole.¹⁸⁵

Za jeho působení začal postupně znovu narůstat počet žáků, což jistě souviselo s velmi rychlým růstem obce v druhé polovině dvacátých let. Proto byla již ve školním roce 1929/30 zřízena pobočka první třídy, protože školu navštěvovalo 131 dětí. Ve školním roce 1930/31 byla obnovena třetí třída.¹⁸⁶

V dubnu 1932 vysázel řídící učitel Kolář se svými žáky na školním hřišti při okresní silnici patnáct švestkových stromků a na návsi tři javory. Tato výsadba stromů byla spojena se stromkovou slavností, jejíž průběh Kolář popsal takto: „*Po vysázení stromků konala se stromková slavnost. Proslov pronesl Jar. Kolář, řídící učitel. Báseň*

---

¹⁸³ SOkA Mělník, f. ZŠN, okres Mělník, 1894–1945, část. usp. f.

¹⁸⁴ *Tamtéž.*

¹⁸⁵ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 49.

¹⁸⁶ SOkA Mělník, f. ZŠN, okres Mělník, 1894–1945, část. usp. f.

„Sázejme stromy“ přednesl Vykuka ze III. třídy. Báseň „Sázejte stromy“ přednesla M. Soukupová. Na závěr byla zapěna národní hymna“.¹⁸⁷

Když byl k 1. lednu 1933 Jaroslav Kolář na vlastní žádost penzionován, působil na škole jako zatímní správce učitel Václav Liehmann. Za něho byl do školy zaveden školní rozhlas a také je poprvé ve školní kronice zápis o školním výletu do Prahy, kde žáci navštívili Národní divadlo.¹⁸⁸

Od 1. července 1934 nastoupil jako nový definitivní řídící učitel Josef Molík, který se stal rovněž novým obecním kronikářem. Tento rodák z Dráchova u Soběslavi a absolvent soběslavského učitelského ústavu učil od roku 1909 na školách v okolí Nelahozevsí, například ve Vepřeku a Hostíně.¹⁸⁹ Za jeho působení měla škola ve školním roce 1934/35 čtyři třídy – dvě první třídy, druhou a třetí třídu. Protože ve škole byly pouze tři učebny, byla jedna třída umístěna do obecního domu čp. 3.¹⁹⁰ Šlo o původní dům lobkovického velkostatku, kde fungovala škola do roku 1900, kdy se přestěhovala, jak bylo uvedeno, do nové školní budovy. Obec zakoupila tento dům v rámci pozemkové reformy za 15 000 Kč v roce 1925.¹⁹¹ V říjnu 1935 bylo ve škole ustanoveno rodičovské sdružení, které reprezentoval dvanáctičlenný výbor, tvořený devíti rodiči a třemi učiteli. Od roku 1936 prováděla MUDr. Anastazie Smirnová v prvních třídách preventivní zubní prohlídky.¹⁹²

Již v Kapitole 4.2 bylo konstatováno, že učitelé byli významnými organizátory politických rituálů, spojených s Československou republikou. Toto platilo rovněž v nelahozeveské škole. V rámci školy probíhaly pravidelně oslavy narozenin prezidenta Masaryka, od roku 1936 i narozenin prezidenta Beneše. Ve školním roce 1933/34 byl při nich poprvé použit školní rozhlas.¹⁹³ Někdy sehráli žáci při této příležitosti také divadelní představení. V roce 1932 to byla hra „Pro tatíčka presidenta“ od Jaroslava Průchy. Peníze

---

¹⁸⁷ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 69.

¹⁸⁸ SOkA Mělník, f. ZŠN, okres Mělník, 1894–1945, část. usp. f.

¹⁸⁹ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s. 78.

¹⁹⁰ SOkA Mělník, f. ZŠN, okres Mělník, 1894–1945, část. usp. f.

¹⁹¹ *Tamtéž*, s. 40.

¹⁹² SOkA Mělník, f. ZŠN, okres Mělník, 1894–1945, část. usp. f.

¹⁹³ *Tamtéž*.

získané ze vstupného byly použity na nákup knih do školní knihovny.¹⁹⁴ Konec školního roku byl zase tradičně spojen se vzpomínkou na mistra Jana Husa.¹⁹⁵

Nelahozeveská škola se také aktivně podílela na oslavách či vzpomínkových akcích, které organizovaly místní osvětová komise a spolky. Jednalo se zejména o oslavy 28. října. Velký podíl měla škola na uspořádání smutečního shromáždění po úmrtí prezidenta Masaryka. Shromáždění se konalo 10. října 1937 od 10 hodin dopoledne v sále zámecké restaurace. Podium bylo vyzdobeno zelení, stála na něm busta prezidenta a u ní čestná stráž legionářů, Sokolů, hasičů, baráčníků a členů sportovního klubu. V obecní kronice je popsán její program:

1. *Byli jsme a budem – dvojhlasná píseň zazpívaná žáky II. a III. třídy*
2. *T. G. Masarykovi – ž. III. třídy*
3. *Proslov o prezidentu Osvoboditeli přednesl vrchní komisař okresní politické správy v Kralupech n/Vlt. O. Votík*
4. *Umřel tatíček – ž. II.A třídy*
5. *Tatíčkově – sborová recitace ž. II.A třídy*
6. *Ach synku, synku doma-li jsi – dvojhlasná píseň ž. III. třídy*
7. *Masarykova růže – rec. pí. uč. Bož. Hynková*
8. *K úmrtí prezidenta Osvoboditele – sbor. rec. ž. III. tř.*
9. *Prst – rec. p. uč. V. Lácha*
10. *Československá národní hymna¹⁹⁶*

Události podzimu 1938 se dotkly také nelahozeveské školy. V září do školy nastoupilo 25 dětí českých uprchlíků z pohraničí, ale ještě v průběhu tohoto měsíce 14 dětí školu opustilo. Narůstající obavy ze zhoršující se situace vedly školní radu k tomu,

---

¹⁹⁴ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s 69.

¹⁹⁵ SOkA Mělník, f. ZŠN, okres Mělník, 1894–1945, část. usp. f.

¹⁹⁶ SOkA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., s 120.

že zakoupila pro žáky plynové masky. Ve třídě I.A byla 24. září zřízena místní CPO ošetrovna pro případ války, v níž byla držena pohotovost do 2. října.¹⁹⁷

Svátek 28. října byl připomenut ve třídách a „*děti byly povzbuzeny k pilné práci a statečnosti nejen ve škole*“.¹⁹⁸ Vybranými žáky pak byly ještě položeny květiny k desce padlých v 1. světové válce a zazpívána hymna.

Dne 13. prosince proběhla ve škole dobrovolná sbírka na vánoční nadílku pro děti uprchlíků z pohraničí.¹⁹⁹

Smutný podzim 1938 byl ale pouhým předznamenáním těžkého období, které na učitele a žáky čekalo.

---

¹⁹⁷ SOkA Mělník, f. ZŠN, okres Mělník, 1894–1945, část. usp. f.

¹⁹⁸ *Tamtéž.*

¹⁹⁹ *Tamtéž.*

Závěr

Při zpětném pohledu na dějiny Nelahozevsi je zřejmé, že do počátku 20. století byla určujícím faktorem jejího vývoje existence panského sídla a s ním spojeného velkostatku. Pro období po roce 1918 toto již neplatí. Naopak částečná parcelace velkostatku po roce 1924 znamenala pro obec po dlouhé době volné pozemky pro další rozvoj a ten skutečně nastal. V roce 1921 měla obec 82 domů, v roce 1930 již 201 domů, což představuje nárůst o 145 %. Počet obyvatel v téže době stoupl z 626 na 1007. Zvětšil se tedy o 60 %. Růst obce pak dále pokračoval ve 30. letech. Je jasné, že tento rychlý růst neměl pouze jedinou příčinu. Důležitá byla určitě díky železnici dobrá dopravní dostupnost do okolních průmyslových center – Prahy, Kralup nad Vltavou a Kladna.

Svou roli hrály jistě také rostoucí pracovní příležitosti přímo v Nelahozevsi, kde ve 20. letech 20. století vznikly dva menší podniky. Firma „Výroba ozdob na vánoční stromy a umělého ovoce, Antonín Svoboda, Nelahozeves u Kralup n. Vlt.“ měla ve druhé polovině 30. let až 40 zaměstnanců a továrna Josefa Popka, která vyráběla kancelářské potřeby a mechanické pomůcky, zaměstnávala kolem šedesáti osob. Další pracovní místa nabízel od roku 1932 podnik vybudovaný v obci Velkonákupní společností družstev na ploše 43 000 m². Jednalo se o vzájemně propojený komplex, který tvořila rafinerie jedlých olejů a vegetabilních tuků, dále továrna na margarín a jedlé tuky a továrna na mýdlo a prací prostředky. V roce 1935 zde pracovalo 209 zaměstnanců.

Z hlediska politický poměrů v obci je určitě zajímavé sledovat výsledky voleb do všech stupňů samosprávy. Nejsilnější stranou zde byla již v období před 1. světovou válkou sociální demokracie. Tato strana zvítězila v obci ve všech parlamentních a zemských volbách od roku 1920 kromě voleb do okresního zastupitelstva v roce 1928, kdy ji porazila národní demokracie. Nejlepšího výsledku – 53 % hlasů dosáhla sociální demokracie v parlamentních volbách v roce 1920. Ve 20. letech se její výsledky pohybovaly mezi 25–29 % hlasů, v parlamentních volbách v roce 1935 posílila a získala 37 % hlasů. Druhou nejsilnější stranou byla národně demokratická strana, která dosahovala v Nelahozevsi ve srovnání s celostátními výsledky velmi slušných zisků hlasů. V roce 1920 získala 30 % hlasů, v dalších volbách dosáhla na 24–31 % hlasů. Na její postavení navázalo v parlamentních volbách v roce 1935 Národní sjednocení, které s 18 % hlasů skončilo na druhém místě. Jednou z příčin úspěchů národní demokracie byla autorita starosty Jaroslava Lambla. Lambel působil v obci od počátku 20. století ve správě

nelahozeveského panství. Nejdříve jako důchodní, později jako jeho ředitel. Když Lobkovicové zrušili po pozemkové reformě samostatnou správu panství a přenesli ji do Roudnice nad Labem, odešel do penze. Jaroslav Lambl byl přesvědčený národní demokrat a funkci starosty vykonával více než dvacet sedm let, od roku 1906 do roku 1933. Naopak agrární strana, nejsilnější v celostátním měřítku, získala v obci například ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 1925 pouze 3 hlasy a její situace se po celé sledované období nezměnila. Její neúspěch zde vyplýval zřejmě z toho, že v obci, kde většinu zemědělské půdy i po pozemkové reformě vlastnil zdejší velkostatek, neexistovalo mnoho samostatně hospodařících rolníků, hlavních podporovatelů této strany.

Výsledky voleb do obecního zastupitelstva se od výsledků parlamentních voleb částečně lišily. Daleko více odrážely aktuální život obce a její problémy. V prvních obecních volbách po 1. světové válce zvítězila sociální demokracie, ale starostou byl zvolen znovu Jaroslav Lambl, kandidující jako jednička na kandidátce Sdružených stran. Lambl a jeho uskupení pak vyhráli i volby v roce 1923, 1927 a 1931. Tehdy se však Lamblova autorita začala otřásat. První problémy se objevily již v roce 1929 v souvislosti s Dvořákovými oslavami. Po volbách v roce 1931 trvalo tři měsíce, než byl Lambl, třebaže jeho národní demokracie zvítězila, zvolen starostou. V roce 1933 odchází Jaroslav Lambl po 27 letech předčasně z funkce starosty. Jeho odchod znamenal konec politické stability. Dvakrát bylo po rezignaci části zastupitelů zastupitelstvo rozpuštěno, konaly se, proto dvoje nové obecní volby. V roce 1937 bylo dokonce zjištěno, že v obecní pokladně chybí peníze a starosta byl vzat do vyšetřovací vazby. Zřejmě výsledkem toho vývoje bylo to, že v posledních obecních volbách ve sledovaném období, které proběhly v roce 1938, zvítězili národní socialisté. Ti v obci kandidovali samostatně od roku 1927, ale vždy získali pouze kolem 40 hlasů a jeden mandát. Nyní to bylo 212 hlasů a pět mandátů.

Kromě politického života žila obec pochopitelně i životem kulturním, který byl poměrně bohatý. Stejně jako v mnoha jiných obcích také zde platilo, že jeho hlavním hybatelem byly spolky a místní škola. Aktivní byly zejména obě sokolské jednoty, které v Nelahozevsi kromě upevňování tělesné zdatnosti pořádaly plesy, společenské zábavy, organizovaly ochotnické divadlo. Výrazně se zapojovaly i do nových rituálů laického státu, jako byly oslavy narozenin prezidenta republiky či vzpomínkové akce v předvečer upálení Jana Husa.

Rozvoj sportovního hnutí, který probíhal v českých zemích po roce 1918, zasáhl rovněž Nelahozeves. V roce 1921 byl založen fotbalový klub Viktoria Nelahozeves, který zde úspěšně působil po celé sledované období.

Doufám, že i přes omezení způsobená nepřístupností některých archivních fondů se této práci podařilo alespoň stručně shrnout život jedné ze středočeských obcí v letech 1918–1938, v němž se kromě místních specifik odráží i události „velkých dějin“. Další bádání by se v budoucnu mohlo zaměřit například na vývoj obce během druhé světové války a v době poválečné.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

Prameny:

Státní okresní archiv Mělník, fond Archiv obce Nelahozeves, kronika 1901–1970, neuspořádaný fond.

Státní okresní archiv Mělník, fond Farní úřad Nelahozeves, kronika 1900–1932, neuspořádaný fond.

Státní okresní archiv Mělník, fond Osobní fond Jaroslav Lambl, karton 1918–1942, neuspořádaný fond.

Státní okresní archiv Mělník, fond Základní škola Nelahozeves, okres Mělník, kronika 1894–1945, částečně uspořádaný.

Literatura:

ANDĚL, Rudolf a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Díl III., Severní Čechy*, Praha 1984.

BROKLOVÁ, Eva, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha 1992.

CABADA, Ladislav – David ŠANC, *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň 2005.

DOSTÁL, Vladimír, *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, Brno 1998.

DÖGE, Klaus, *Antonín Dvořák. Život-dílo-dokumenty*, Praha 2013.

GRIESSENBECK VON GRIESSENBACH, Roma *Florián Griespek z Griespachu na Kaceřově: Ve službách koruny české*, Plzeň 2013.

HARNA, JOSEF, *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918–1938*, in: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl: Období 1861–1938, J. Malíř, P. Marek a kol.

HARNA, Josef – LACINA, Vlastislav, *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899-1938*, Praha 2008.

HARNA, Josef – RAŠTICOVÁ, Blanka – BUREŠOVÁ, Jana (edd.) *Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky*, Uherské Hradiště 2012.

HLAVAČKA, Milan, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha 2006.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnosti*, Praha 2007.

KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana, *Dějiny pedagogiky*, Praha 2008.

KLIMEK, Antonín, *Strana a stranicství v meziválečném Československu*, In: Společnost v přerodu. Češi ve 20. století, Praha 2000.

KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny země Koruny české, Svazek XIII.*, 1918–1929, Praha 2000.

KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny země Koruny české, Svazek XIV.*, 1929–1938, Praha 2002.

KREJČÍ, Oskar, *Nová kniha o volbách*, Praha 2006.

MATOUŠEK, Václav, *Čechy krásné, Čechy mé. Proměny krajiny Čech v době industriální*, Praha 2010.

MILLER, Daniel, Edward, *Antonín Švehla – mistr politických kompromisů*, Praha 2001.

MOSSE, Rudolf *Adresář republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. 1931 – svazek II. Země Moravskoslezská, Slovensko, Podkarpatská Rus*, Praha 1931.

- OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
- PETRÁŇ, Josef, *Dvacáté století v Ouběnicích. Soumrak tradičního venkova*, Praha 2009.
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, Díl III, M–Ř*, Praha 1951.
- RACEK, Jan, *Stavebník Florián Gryspek z Gryspachu*, in: *Vlastivědný sborník Kralupska, Kralupy nad Vltavou* 2002.
- RAŠTICOVÁ, Blanka, *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*, Uherské Hradiště 2008.
- ROKOSKÝ, Jaroslav, *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*, Praha 2011.
- ROUS, Jiří, *Výročí založení SK Viktoria Nelahozeves 1921–2001*.
- RŮŽIČKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef a kol., *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Praha 2006.
- RYANTOVÁ, Marie, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha 2016.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého, Díl VIII*, Praha 1996.
- SCHELLE, Karel, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, Praha 2002.
- SCHREIER, Pavel, *Zrození českých železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.
- SKALA, Ladislav, *František Horský a české zemědělství*, Praha 1991.
- ŠILHÁNEK, Bohumil – DVOŘÁK, Josef, *Stručná historie ochrany obyvatelstva v našich podmínkách*, Praha 2003.

ŠEDIVÝ, Ivan, *Vznik Československa. Možné roviny pohledu*, in: Československo 1918–1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998, edd., J. Harna, J. Voráček, E. Valenta, Praha 1999.

TEJNICKÁ, Alena – TEJNICKÝ, Bohumír, *Nelahozeves*, Nelahozeves 2006.

Internetové zdroje

Český statistický úřad [online]. [cit. 2020-06-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/czu/czso/retrospektivni-lexikon-obci-stredoceskeho-kraje-1869-az-2001-n-cinogjxe162>

Epravo.cz [online]. [cit. 2020-06-19]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/historie-uzemni-samospravy-15359.html?mai>

Specifika voleb v roce 1920. [online] [14. 6. 2019] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k09.pdf/5f392a8c-3175-4497-b5cb-371312fd2b61?version=1.0>.

Přílohy

Tabulka č. 1: Vývoj počtu domů²⁰⁰

Počet domů	1869	1880	1890	1910
Nelahozeves	50	50	49	52
Hleďsebe I.	11	11	11	17
Celkem	61	61	60	70

Tabulka č. 2: Volby do obecního zastupitelstva 1919²⁰¹

Politická strana	Počet hlasů	Počet mandátů
sociální demokracie	198	9 mandátů
Sdružené strany	140	6 mandátů

²⁰⁰ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

²⁰¹ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

Tabulka č. 3: Parlamentní volby 1920 – výsledky v obci Nelahozeves²⁰²

Politická strana	Poslanecká sněmovna – počet hlasů	Senát – počet hlasů
sociální demokracie	181	172
národní demokracie s agrární opozicí	104	86
lidová strana	31	31
československá strana socialistická	24	13
strana pracujícího lidu	4	0
Deutsche Wahlgemeinschaft	1	0

Tabulka č. 4: Volby do obecního zastupitelstva 1923²⁰³

Politická strana	Počet hlasů	Počet mandátů
Spojené strany občanské (národní demokracie, národně socialistická strana, rolnická jednota)	245	10 mandátů
lidová strana	100	5 mandátů

²⁰² SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

²⁰³ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

Tabulka č. 5: Parlamentní volby 1925 – výsledky v obci Nelahozeves²⁰⁴

Politická strana	Poslanecká sněmovna –počet hlasů	Senát – počet hlasů
sociální demokracie	95	87
národní demokracie	87	84
komunistická strana	57	52
lidová strana	45	39
národně socialistická strana	44	38
živnostenská strana	19	18
strana práce	3	0
agrární strana	1	1

Tabulka č. 6: Volby do obecního zastupitelstva 1927²⁰⁵

Politická strana	Počet hlasů	Počet mandátů
národní demokracie	184	6
sociální demokracie	182	6
lidová strana	44	2
národně socialistická strana	35	1

²⁰⁴ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

²⁰⁵ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

Tabulka č. 7: Volby do zemského a okresního zastupitelstva v roce 1928 – výsledky v obci Nelahozeves²⁰⁶

Politická strana	Volby do zemského zastupitelstva	Volby do okresního zastupitelstva
sociální demokracie	130	136
národní demokracie	114	138
národně socialistická strana	90	61
komunistická strana	44	49
lidová strana	42	38
živnostensko-obchodní strana	12	11
republikánská (agrární)strana	7	4
německá křesťansko sociální strana	3	0

Tabulka č. 8: Volby do obecního zastupitelstva 1931²⁰⁷

Politická strana	Počet hlasů	Počet mandátů
národní demokracie	267	8
sociální demokracie	250	7
lidová strana	65	2
národně socialistická strana	34	1

²⁰⁶ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

²⁰⁷ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

Tabulka č. 9: Volby do obecního zastupitelstva 1934²⁰⁸

Politická strana	Počet hlasů	Počet mandátů
sociální demokracie	266	7
Občanské strany (národní demokracie + lidová strana)	214	5
Nepolitická skupina občanů osady Hleďsebe I.	142	3
živnostensko-obchodnická strana	71	2
národně socialistická strana	41	1

Tabulka č. 10: Parlamentní volby 1935 – výsledky v obci Nelahozeves²⁰⁹

Politická strana	Poslanecká sněmovna – počet hlasů	Senát – počet hlasů
sociální demokracie	290	245
Národní sjednocení	140	140
národně socialistická strana	135	130
lidová strana	86	74
komunistická strana	61	57
živnostensko-obchodní strana	40	34

²⁰⁸ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

²⁰⁹ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

agrární strana	12	14
Národní obec fašistická	11	0
německá sociální demokracie	1	2

Tabulka č. 11: Volby do zemského a okresního zastupitelstva v roce 1935 – výsledky v obci Nelahozeves²¹⁰

Politická strana	Volby do zemského zastupitelstva	Volby do okresního zastupitelstva
sociální demokracie	259	262
národně socialistická strana	145	139
Národní sjednocení	109	116
lidová strana	80	79
komunistická strana	47	50
živnostensko-obchodnická strana	35	36
Národní obec fašistická	17	0
agrární strana	12	20

²¹⁰ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.

německá sociální demokracie	1	0
Deutscher Arbeiter Partei	1	0

Tabulka č. 12: Volby do obecního zastupitelstva 1938²¹¹

Politická strana	Počet hlasů	Počet mandátů
národně socialistická strana	212	5
sociální demokracie	197	5
Nepolitická občanská skupina	192	4
lidová strana	118	3
komunistická strana	57	1

²¹¹ SOKA Mělník, f. AON, 1901–1970, neusp. f., vlastní zpracování.